

HÂSILA

Düşünce - Kültür- Sanat Dergisi

Konu: Şehir

Yayın Yönetmeni: Enes ÇAPKU (Yayıncı ve İmtiyaz Sahibi)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Muhammet ATALAY

Editör:

Ahmet ÇAPKU

Yayın Kurulu:

Ahmet ÇAPKU

Muhammet ATALAY

Melih AYDEMİR

Ayşenur GERÇİK

Kübra ÖZDEN

Büşra KARATAŞ

Kerime Firdevs EFE

Büşra Nur EVMEK

Sayı: 6, Kasım 2023 / ISSN: 2822-3098

www.hasiladergi.com

İÇİNDEKİLER

Makaleler:

Ahmet Çapku - Bir Şehrin İnşası	3
Ahmet Ali Gencil - Modern Şehirlerde Mezarlıklar	7
Kerime Firdevs Efe - İnsanın Toplumsal Yapısı ve Şehir	10
Tuğçe Yemişli - Üç Mescid – Üç Şehir (Mekke-Medine-Kudüs)	12
Kübra Gül - Peygamber Şehri : Medine-i Münevvere	15
Büşra Karataş - Şehir Şiirleri	17
Büşra Nur Evmek - “Beş Şehir”e Dair	35
Meltem Gökmen - Köy ve Şehir (Orda Bir Köy Var Uzakta)	38

Gezi:

Ahmet Çapku - Anadolu’nun İç Dünyası : Amasya	40

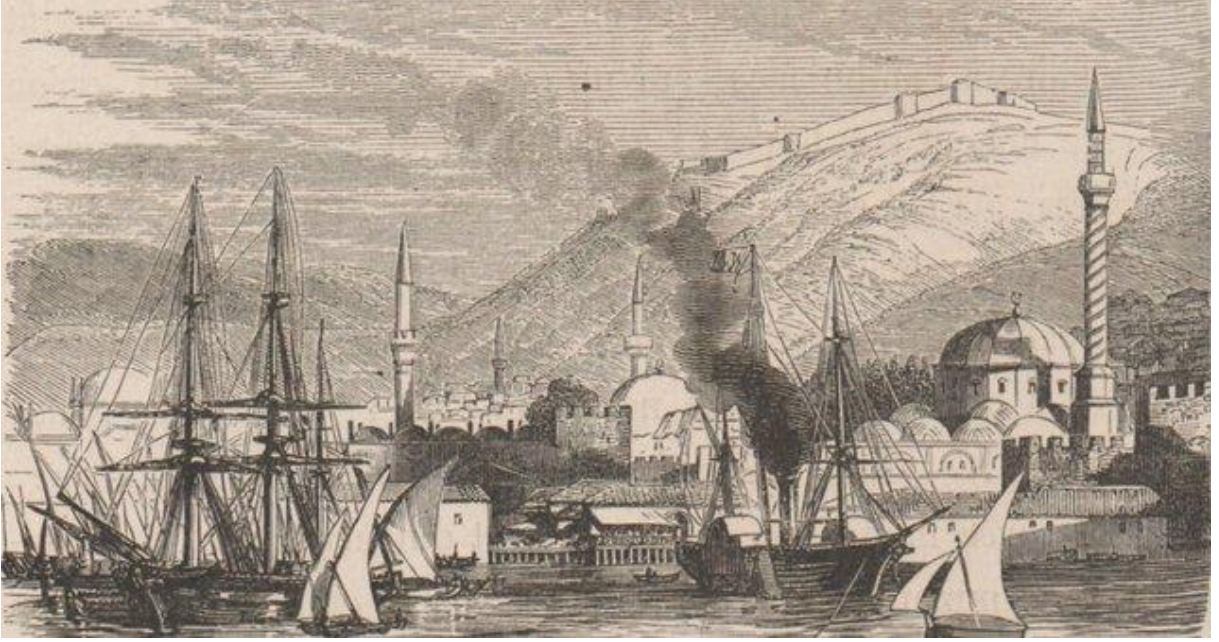
Sanat:

Büşra Karataş - İstanbul (Şiir)	55

Mütenevvia:

Halide Yenen - Kendime Mektuplar -4-	57
Büşra Karataş - Kuşların Hikayesi	59

Bir Şehrin İnşası

İlk küçük topluluk nerede kuruldu insanlık tarihinde ? Kimileri bunu Afrika'dan kimileri Hicaz'dan başlatır. İlk aile, aynı zamanda küçük bir topluluk idi. Temel ihtiyaçları olan, işbölümü bulunan, bir yönüyle fert ama bir yönüyle toplum varlığı. Dünyanın oluşumunda kıtaların ayrışması misali insanlar da dünyaya dağıldı. Diller, düşünceler, kültürler, inançlar, sanat yapıları bu farklılaşmadan nasibini aldı. Anatomik olarak tabiatın özelliklerini taşıyoruz, manevi yönümüz ise başka bir yapı arz ediyor.

İlk toplulukların temel ihtiyaçları ne idi ? İbn Haldun'dan hareketle, muhtemelen 'zaruri' ihtiyaçlar denilen güvenlik, barınma, gıda yanında manevi ihtiyaçların karşılandığı hususlardı, diyebiliriz. Nüfus arttıkça işbölümü çeşitlendi. Göçebelik, yerini zamanla yerleşik hayata bıraktı. Ancak bu unsurlar, her açıdan varlığını hep devam ettirdi. Başımızı sokacağımız bir yuvamız, vatandaşı olduğumuz bir devletimiz olsa bile 'insan' olarak bir yönümüz hep hareket halinde. Yolculuğun nihayetinde dünyadan ayrılıp gidiyoruz.

İnsan, küçük topluluk halinde daha çok tabiatın kucağında ömrünü geçirir. Şehirleşme denilen ve belli bir yönetim biçiminin, yazılı kuralların/kanunların olduğu yerlerde uzmanlaşma, meslek çeşitleri vücut bulur. Bu da kişiyi uzmanlık alanında hem aranan kişi kılar hem de ondan bazı meziyetleri alır. Böylece şehirlerde ilim, sanat, kültür hayatı kendini gösterir. Peygamberlerin, bilgelerin mekanı, şehirlerdir. Bugün bilim ve tekniğin teorik olarak üretim merkezinin şehirler (üniversiteler, laboratuvarlar, kütüphaneler vb.) olması misali, insanların düşünce dünyalarını şekillendiren alanlar, hemen hep şehirler olmuştur.

Küçük yerleşim yerleri ziraata, tabiata bağlı olarak üretim yapar ve bunu şehirde pazarlar. Tabir yerinde ise, şehirliyi köylüler doyurur. Şehirli ise köylülere üretmiş

oldukları bilgi ve kültürü arzederler. Madde ve mana ürünü unsurların karşılıklı işleyişi halidir bu. Değer ile ilgili hususlar, köylerde daha samimi ve sıcak iken bu durum şehirde aynı ölçüde olmayabilir. Birinde yalın hakikat ve onun pratiğe yansması müşahade edilirken diğerinde daha incelmış ve belli bir dünya görüşü içinde rafine hale gelmiş durumlar kendini gösterir.

Şehir hayatında *artık vakit* denilen ve bilgi-kültürün üretimi için önemli olan fazla zamandan söz edebiliriz. Köylü için her an farklı bir iş ve uğraş vardır. Şehirlinin dinlenmek, gezip görmek, bilgi görgü edinmek için tatili var iken köylünün hayatında tatile/artık vakite pek yer yoktur. Onun için bir toplumun varlığının ve hayatının idamesi adına şehirli ve bilgili kişilerin toplumda kendini göstermesi önem arzeder. Ömer Seyfettin'in 'Büyücü Doğan' isimli hikayesi bu açıdan çok anlamlıdır. Bilgi yanında kültür, sanat, mimari, ekonomi gibi nice konu önce şehirde ortaya çıkar. Bunlar zamanla bir iş kolu, meslek hayatı olur ve anlam dünyasının birer parçası haline gelir. Her birinin çeşitli alt dalları vardır. Onun için şehirde yaşayanların zihin dünyasındaki kelime dağarcığı, tabii olarak daha fazla olur. Bu da düşünceye ve hayata yansır. Şehirlilerin yaşam pratiklerinin köylülerden daha zengin ve çeşitli olmasının sebebi budur. Köylülerin şehirliye öykünmesi veya şehre yönelmesinin altındaki ana sâik de bu tür hususlardır.

Bununla birlikte şehirde ömür geçirip de köy hayatından bîhaber olanlar, tabiatta insana sunulan nice güzelliklerden de mahrum kalmış olurlar. Mevsimlerin döngüsünün teması, evcil hayvanların her birinin kendine özgü yapılarının keşfi, köy insanının doğallık ve sadeliğinin ruha aksetmesi, 'insan tabiatı'nın kişinin üzerinde yaşadığı 'tabiat' ile uyumunun kişiye kazandırdıkları gibi nice hallerden mahrum kalmış olmak az eksiklik midir ?... Bilge mimar Turgut Cansever, bir yerleşim alanı planlaması yapılırken yanındaki kişilere oldukça basit bir soru sorar: 'Biz bu yerleşim yerine şu şu binaları tasarlıyoruz da, çocuklar burada nerede oynayacak?' Modern mimari ile yapılan evlerde çocuklara ve yaşlılara yer var mıdır ?... Eski konak tipi evlerde dededen toruna geniş aile ortamında bahçeli ortam, komşuluk ve misafirlik söz konusu idi. (Tarihî) Safranbolu şehri, bu konuda görülmeye değer bir yerdir. Cansever'in bakışıyla, şehir, aynı zamanda 'ahiretin sorumluluğu'nu üstlenmektedir. Orada insanlar yanında diğer canlılara, bitkilere, çiçeklere de yer vardır ve olmalıdır. Doğadan koptuğumuz ölçüde Allah'tan da kopma tehlikesine dikkat çekerdi *filosof* Teoman Duralı.

Şehir, insanların kabiliyetlerine göre kendilerini gerçekleştirmesine imkan sağlar. Özellikle kültür alanı açısından bu önemlidir. Bir edip, bir ressam, bir müzisyen, bir mimarın yetişmesi, şehrin ona sunduğu imkanlara göredir. Günümüzde dünya çapında ödüllere mazhar olanların genelde imparatorluk seviyesinde büyük devletlerin önde gelen şehirlerinin kütüphanelerinde veya laboratuvarlarında çalışmış kişiler oldukları görülür. Bu açıdan insan zekasının gelişimi ve hayatın zorluklarının üstesinden gelinmesi konularında şehir, düşünen kafalara çok şey sunar ve bu yönüyle vazgeçilmezdir. Onun cazibe merkezi oluşu, özellikle bu yönü itibarıyla. Bunun yanında şehir, orada yaşayanlara ortak değerler sağlar. Filanca büyük edebiyatçının edebi ürünleri etrafında buluşan nice sevenleri, zamanla bir küme oluşturur. Bu durum kuşaktan kuşağa aktarılır. Bizde Mevlanâ, Yunus Emre gibi isimlerin asırlar boyu hafızalarda yer etmesi, gerçekte bir dünya görüşünün edebi ürünlerde hafızalara emanet edilmesi ile irtibatlıdır. Aynı durum bir Süleymaniye Camii/Külliyesi, bir Şeyh Edebali Türbesi etrafında da düşünülebilir.

Medeniyet kelimesinin 'medine'den türediğini biliyoruz. Şehir anlamında 'medine', insanoğlunun belli bir inanç, ahlak, değerler silsilesi dahilinde birlikte yaşadıkları yerdir. Bu açıdan şehrin her bir mekanının değişimi, oluşumunda orada yaşayanların inanç ve düşüncelerinin etkisi vardır. Onun için şehrin görünümü, orada yaşayanların iç dünyalarının dışa aksetmiş, somuta bürünmüş halidir denilebilir. Bu açıdan bir toplumun 'medenî' olmasının yolu, orada yaşayanların ne ölçüde 'insan' olarak yaşayabildiği ve ne ölçüde insana değer verildiği ile doğrudan ilgilidir. İslam fıkhı, dünyaya gelen her insan için; can, mal, inanç, düşünce (akıl) ve haysiyet (namus) emniyetini esas alır. Bu temel ilke, organize bir toplumun (şehrin) olmazsa olmazıdır. Hz. Peygamber'in, hicret ederek yerleştiği Medine'de yaptığı ilk iş (Medine Vesikası) az önce dile getirilen hususların teminine yöneliktir.

Kur'an'da şehir hayatı ile ilgili bazı hususlara değinilmiştir. "Allah, şöyle bir şehri misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her yönden bolca rızık gelirdi." (Nahl, 112). "Bereketli kıldığımız beldeler ile onlar arasında birbirini gören birçok yerleşim yeri oluşturduk ve bunlar arasında seyahati, uygun konaklara ayırdık. Oralarda geceleri, gündüzleri emniyet içinde seyahat edin dedik." (Sebe', 18). Fârâbî gibi büyük filozoflar, ideal şehir (medîne-i fâzıla) düşüncesini teorize ederken, merkeze insanı almıştır. Önce insanın anlam küresi, ardından temel ihtiyaçları, akabinde siyaseti nasıl kurmak gerektiğini ortaya koymuştur. Ayetlerde insanın temel gereksinimlerinden hareketle, bir şehrin insan onuruna yakışır nitelikte olması için neler gereklidir sorusuna cevaben; güvenlik, huzur, geçim kolaylığı, emniyet içinde ulaşım gibi temel konulara yer verilmiştir. Demek ki, bir şehrin (ve devletin), erdemli (fâzıl) olabilmesi için orada sahil bir varlık bilincine sahip insanlar ile onların inşa ettiği ve temel ihtiyaçların karşılanmasını dikkate alan sistem ve unsurlar asıl olmalıdır. Bunun üzerine ahlakî ve estetik bilinci ve tavrı ilave etmemiz gerekir. Hacı Bayram Veli'nin "Çalabım bir şâr yaratmış / İki cihan âresinde" diye başlayan tasavvufî şiiri ve Türk halk türküleri dizelerinde yer eden manevi anlamda bir de 'vücut şehri'nden söz edilir ki, bu ayrı bir konudur.¹

İslam şehirleri genelde tabiatdaki oranı/nisbeti/uyumu ve tevazuyu esas almıştır. Şanında büyüklük olan Allah'ı anmaya adanmış mimari yapılarda ihtişam söz konusu iken diğer unsurlar genelde göz zevkini bozmayacak şekilde bir tasarıma tabi tutulmuştur. Aynı hususu, Batı şehirleri için söylemek biraz zordur. Çünkü hem anlam küresi hem Ortaçağ siyaseti açısından farklılık arz etmiştir. Üsküdar Valide-i Cedid Camii'ne bu nazarla bakılacak olursa görülür ki, tabiatla uyum içindedir ve orada yaşayanlara enva-i çeşit faydalar sunmak üzere planı çizilmiştir. İbadetlerin ifası, taş mektep, hazire, bedesten, küçük bir çarşı (dükkanlar), su ihtiyacının giderilmesi, sebil, duvar çeşmesi, türbe gibi hayatın hemen bütün dokusuna belli ölçüde cevap verebilmesi dikkate alınmıştır. Etrafındaki yerleşim, camiye merkeze alarak şekillenmiş ve böylece mabet merkezli bir Üsküdar semti oluşmuştur. Bu durum, aslında Kabe merkezli bir şehir anlayışının İslam beldelerine yansımaları halidir diyebiliriz.

Eski zamanlarda şehirlerin, özellikle yamaçlara kurulduğunu biliyoruz. Depremden korunma, tarım arazilerini koruma, ışıktan azami istifade etme, su kaynaklarının şehire ulaşımı gibi daha pek çok hususun göz önünde bulundurulduğu bir yerleşim planı vardı. Bu

¹ Geniş bilgi için bkz. *Şehir ve Düşünce* dergisi, Yıl 2013, Sayı 1, sf. 40-59. (İdeal Şehir Üzerine Düşünceler)

açından Bursa şehri adeta bir ibadet neşvesi ile kurulmuştur. Bugün şunu biliyoruz; şehrin dokusu bozulunca insan da bozuluyor. Başka bir ifade ile; nasıl ki, şehri insan inşa ediyorsa şehir de insanı inşa etmektedir. Karşılıklı bir oluş halidir bu. Belki içinden çıkılmaz bir sarmal gibi görülebilir ancak bilgece yönetimlerle nice güzel şehirlerin kurulduğu da bir vakıa. İnsan haysiyetine yakışır şehirler kurabilmemiz için ihtiyacımız olan şey; hakikat temelli *hakkaniyet*, bilgi-bilim temelli *dikkat*, tevazu ve nezaket temelli *rikkat*'tir.

Modern Şehirlerde Mezarlıklar

Şehir; değişimi ve gelişimi simgeler. Şehri şehir yapan kütüphaneler, müzeler, saraylar, tarihi yapılar, camiler ve mezarlıklar gibi çok mühim eserler ve yerler söz konusudur. Bunlar içinde mezar, ölümü simgeler. “Burası” ve “ötesi” arasında bir “eşik”tir. Mezarlık ise; “ölüler yurdu” olmasından ziyade şehrin ve insanının sürekli yenilenen ve değişen hafızasını hissettiren anlam yüklü bir yerdir. Şehrin varlığını teneffüs ettiren özelliklerin başında mezarlıklar gelmektedir. Dikkat edilecek olursa; “...mezarlıklar? Kimilerinin yanlarından geçerken ürpertiye rağmen bir şehir hakkında bilgi alınabilecek en özel mekânlardır. Birer açık hava müzesi ya da şehir kütüphanesidir diyebiliriz onlar için.”ⁱ

Aynı zamanda bir toplumun ahvalini, rengini ve oluşumunu en iyi ifade eden yerlerdir mezarlıklar. İnsanı bazen derin bir hüzne ve sessizliğe, bazen de farklı, tebessüm yüklü aydınlık bir düşünce iklimine doğru sevk eden mekânlardır. Bir başka ifade ile şu geçici dünya ile ebedi hayatın meydanı olan ukba’ya hazırlık için özünde birçok hikmetleri barındıran bir geçiş kapısı olarak şehirlerin hafızasıdır mezarlıklar ve mezar taşları. Yanlarından geçerken insanı farklı düşüncelere yönlendiren, dışarıdaki hayatın akışı ile iç içe olmayı sağlayan üslup harikasıdır. Bakmasını bilene, göz nuru ve sanat ruhunu yansıtan yönleriyle insanları aydınlatır.

“Şehirler mezarlıkla birlikte kurulur. Mumford; canlıların şehrinden önce ölülerin şehri vardır, derken hayatın esasen mezarlıkla inşa olunan bir mirasa dayandığını ve onun bir hafıza mekânı olduğunu teyid eder (Mumford 2007, 18). İnsanların ölülerini gömme ihtiyacı ve mezarlık şehrinde teşekkül sebebidir. Ölüler şehrin asıl ve kadîm sakinleri olup, yaşayanlar ise şehri geçmişleriyle sahiplenirler.”ⁱⁱ

Modern Şehir

Modern şehir; çağının şartları ve imkânları ölçüsünde insanların bu dünyasını önceleyen yapılaşmalar ekseninde oluşmaktadır. İnsanlara, öteki dünyasını hatırlatıcı şeyleri dışında tutarak yapılaşmaya özen gösterilen yer, modern şehirdir. Modern düşüncenin bakış açısı, ölümü ve ölüm ötesi hayatı ötekileştirmek, insanı kalabalıklar içerisinde yalnızlaştırmaktadır adeta. Dolayısıyla modern şehrin mimari kültürü içinde mezarlıklar, görülebilen yerlere değil daha çok görülemeyen yerlere terk edilmişlerdir. Tıpkı modern alış-veriş merkezlerinin en gözükmeyen yerlerinde mescid mabetlerinin yapılmış olmaları gibi! Hâlbuki toplum olarak bizim klasik mimarili şehirlerimizde ve mimari yapılanmalarında hayat ve ölüm iç içedir. Yaşayanlara yaşamayanlardan ibretli dersler alabilme imkânlarını klasik şehir sunmaktadır. Bakıldığında görülecektir ki, mezarlıklar klasik şehirlerin içindedirler. Türbeler, hazineler hep camilerle iç içe aynı avlunun içinde yer almaktadırlar. Yani hayatın içindedirler.

Mezarlık Şehri: Eyüp Sultan

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız mesele hakkındaki en mühim örneğimiz “Eyüp Sultan”ın bir “mezarlık şehri” olduğu gerçeğidir. Bunun böyle olduğunu giderek, görerek, yaşayarak ve tesbit ederek ortaya koyabilmekteyiz. Dini ve milli, tarihi ve edebî mimari yapılaşma örneklerini bütün özellikleriyle ve güzellikleriyle sergilemektedir, mezarlık şehri Eyüp Sultan.

Eyüp Sultan şehrinde “sahabe eşliğinde mahşere yürüyüş” seyr ü temaşasını ve manevi atmosferini yaşayabilmek pekâlâ mümkün olabilmektedir. Türk toplumu olarak kendi kültür ve sanat kodlarımızı, kendi milli ve dini geleneklerimizi ve göreneklerimizi yaşadığımız şehre bir “mühür” gibi kayıtlayabilmeyi başarabilmişizdir. Şehir ve hayat düzenimizi bu çizgiler çerçevesinde düzenleyebilmişizdir. Ecdat yâdigârı mezarlık şehri Eyüp Sultan örneğinde görüldüğü gibi. Modern şehirlerde “son dönem mezarlıklarında eski sanat ruhu ve estetik kaygı hissedilmemekte, buraların sadece ölünün yattığı yerin kaybolmaması için çok defa mermerden yapılan belli bir üslubu olmayan mezarlarla doldurulduğu görülmektedir.”ⁱⁱⁱ

Yaşanan şehir mekânlarının “harici belleği”ni mezarlıkların oluşturduğunu bilmemiz gerekmektedir. Yaşamayanların hatırlanmaya değer hatıraları kendi kültürel kodlarıyla beslenmiş hatıralardır. Yaşayanların tefekkür ufkunu genişleten, iki dünya eksenli yaşama hassasiyetini geliştiren muazzam ve muhteşem mekânların mezarlıklar olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Meselâ; “Eyüp Sultan Mezarlığı, Osmanlı hat sanatının en ilginç örneklerini barındırması ve Osmanlı klasik mezar taşlarının çeşitliliği bakımından oldukça önemlidir.” Ya Eyüp Sultan Mezarlığı nasıl unutulur? Fevkalade bir sessizliğe gömülmüş aristokratik bir mahalle gibi uhrevi bir hüznle beraber dünyevi bir hürmet hissini ilham eden bir mezar şehridir. İstanbul’un başka hiçbir yerinde ölüm tasvirini güzelleştiren ve korkmadan seyrettiren Müslüman sanatı bu kadar zarafette gözler önüne serilemez. Dudaklarda hem dua hem tebessüm uyandıran hüznün ve zarafet dolu bir kabristan, bir saray, bir bahçe, bir mabettir bu.” “Edmondo de Amicis”^{iv} Mezar şehri Eyüp Sultan örneği şahsına münhasır mana yüklü, manevi soluklu muazzam bir nümune-i imtisaldir.

Hâsılı

Kabirler, şehri şehir yapan mihenk taşı hükmündedir. Kabirleri bağrında barındıran mezarlıklar; şehirlerin tanınmasına, kültür atlasının ortaya çıkmasına vesile birer hafıza konumundadır adeta. Şanlı ecdadımız “ölülerin yurdu”na “kabristan” demişlerdir. Mevlevîlere göre “sessizler diyarı”dır. “Hayat ile ölüm arasında ince bir çizgi var. Mezarlıklar, şehrin yani hayatın bir yansıması. Hayat devam ediyor. Ölüler kabir ve türbe olarak ve pencereci, ağaçlıklı, cennet mezarlıklarında topluca var olmaya devam ediyor; taşları yazı ve biçimleri ile buna şahitlik ediyor. Geride kalanlar ise duaları, ziyaretleri, söylenceleri ile onları hayatlarının ve şehrin bir parçası halinde tutuyor.

Osmanlı İstanbul’unda mezarlıklar güzeldir, çünkü şehirlilerin ve şehrin hafıza ve kültürünün bir parçasıdır. Bu bize bir toplumun, bir medeniyetin ölüm ve öteki hayatla irtibatı hakkında çok net şeyler söylüyor. Kültürümüzde ölümle ilgili dini ve folklorik onlarca özlü söze bakılırsa buna hak verilecektir.”^v

İnsanın Toplumsal Yapısı ve Şehir

İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır. Ayrıca insan, biyolojik ve fizyolojik yapısı itibarıyla bir mekânda, meskende insanlarla beraber hayat sürer.² Toplumsal yapının bir parçası olarak yaşar ve bu yapı, aile, arkadaş grupları, işyeri ilişkileri gibi farklı düzeylerde gerçekleşir. Bu temel yapı, bireylerin bir araya gelerek bir toplum oluşturmasını sağlar. Toplumlar, belirli normları, değerleri ve beklentileri paylaşarak birbirlerine bağlanır ve toplumsal dayanışmayı artırır. Şehirler, bu toplumsal yapının somutlaştığı alanlardır. Farklı kültürlerden gelen bireyler, şehirlerde bir araya gelir, etkileşimde bulunur ve birbirlerinin yaşam tarzlarını tanır. Bu da şehirlerin zengin bir kültürel mozaik haline gelmesini sağlar.

Şehir nedir, şehir toplumu nasıl bir toplumdur sorularına disiplinler arasında farklı yaklaşımlar yapılmıştır. Bu tanımlama farklılıklarından ilki, her ilmî disiplinin, şehri ve şehir toplumu kendi verilerini anlamlı bir şekilde kullanabileceği kavramı tanımlamak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte şehir tanımları kaçınılmazlık olarak zaman ve mekân sınırlı tanımlardır.³ Farsça *şehr* kelimesi nüfusunun çoğunluğu ticaret, sanayi ve yönetim gibi işlerle uğraşan büyük yerleşim merkezlerini ifade eder. Türkçe’de XI. yüzyıldan itibaren halk dilinde *şar* biçiminde telaffuz edilen şehir karşılığında Soğdca kökenli *kent* ile

* KLÜ İlahiyat Fakültesi 2018 Mezunu. İZÜ Felsefe ve Din Bilimleri- Din Sosyolojisi Yüksek Lisans 2023 Mezunu.

² Zeki Arslantürk, M. Tayfun Amman, “*Sosyoloji*”, Çamlıca Yay. 2020, 12.baskı, 26.

³ Özkan Açıkgöz, “*Şehir, Şehir Toplumu ve Şehir Sosyolojisi*”, 57-83.

kullanılır. Arapça'da şehir kelimesinin karşılığı olarak en yaygın isimler *medîne*, belde ve mısır'dır. Kur'ân-ı Kerîm'de şehir için on yedi yerde medine, on dokuz yerde beled, belde, yirmi bir yerde dâr, beş yerde mısır, elli altı yerde karye geçer. Mekke, ihtimaldir ki yeryüzünün ilk yerleşim merkezi ve müslümanların kıblesi olmasından dolayı "Ümmü'l-kurâ" şeklinde ifade edilir. Şehir kelimesi "dinî işlere bakan bir müftüsü ve kazâ hakkına sahip bir kadısı olan yer" olarak tarif edilir. Başşehir dışındaki şehirlerde hükümeti temsil eden valinin dışında kadı, muhtesip gibi görevliler bulunur. Yerleşik olmayan bir hayatta tekdüzelik vardır ve ihtiyaçlar kısıtlıdır. Bu yüzden ilâhî tebliği ulaştıracak nebiler, insanların yoğun bir şekilde yaşadığı, ilâhî emirlerin hayata geçirilmesine ve düşüncelerin yayılmasına en münasip ortamlar sayılan şehirlere gönderilir.⁴

İnsanın toplumsal yapısı gereği şehirlerde mevcut olan komşuluğu göz ardı etmemek gerekir. İnsanın psiko-sosyal bir varlık olması komşuluk ihtiyacını da beraberinde getirmiştir diyebiliriz. İnsanın sosyal hayatı ailesinden sonra en fazla paylaştığı kişiler, komşularıdır. Sürekli birlikte bulduklarından insanlar komşularıyla çoğu zaman akrabalık ilişkilerinden daha güçlü bir ilişki kurmaktadır. İnsan kendi kendine yetebilen bir varlık olmadığından her zaman konuşabileceği, üzüntülerini de sevinçlerini de paylaşabileceği birilerini arar. Komşu, insanın hem beşeri hem sosyal hayatında en yakın kişilerdir. İnsan gündelik hayatın problemlerini komşularıyla güzel bir bağ kurarak azaltır. Komşuluk, sosyal hayatı daha kolay yaşanır kılmanın mühim bir yoludur. Günümüzde komşuluk ilişkilerinin azalması ve yok olması yalnızlaşan insanların hayatlarındaki kırılmaların nedenlerinden biridir diyebiliriz.⁵

Şehirler, insanların ekonomik, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri birçok olanak sunar. İş imkanları, eğitim kurumları, sanat etkinlikleri gibi faktörler, insanların şehirleri tercih etmelerinin sebeplerindedir. Özellikle büyük şehirler, uluslararası ticaretin, kültürel alışverişin ve teknolojik gelişmelerin merkezi haline gelir. Bu da şehirlerin ekonomik büyümeyi desteklemesi ve insanların kişisel gelişimlerini sağlaması anlamına gelir.

Ancak, şehirlerin hızla büyümesi ve nüfus yoğunluğunun artması, bazı zorlukları da beraberinde getirir. Trafik sıkışıklığı, konut sorunları, çevre kirliliği gibi problemler, şehirler üzerinde olumsuz etki oluşturur. Bu nedenle, şehir planlaması ve yönetimi büyük önem taşır. Yeşil alanların korunması, toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması gibi adımlar, şehirlerin yaşanabilirliğini artırır.

Sonuç olarak, insanın toplumsal yapısı ile şehirlerin kurulumu ve işleyişi arasındaki ilişki çok mühimdir. Şehirler, insanların bir araya gelip toplumsal yapı oluşturmasını sağlar ve özellikle ekonomik, eğitsel, kültürel ihtiyaçlarını karşılayan alanlardır. Onun için sürdürülebilirlik ve yaşanabilirlik açısından dikkatli bir şekilde yönetilmelidirler. Unutmamak gerekir ki, sağlıklı ve dengeli bir toplumsal yapı, yaşanabilir şehirlerle mümkündür. Bu nedenle, şehirlerin planlaması ve yönetimi sorumluluk gerektirir.

⁴ Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Şehir", TDV İslam Ansiklopedisi, c.38, 2010, 441.

⁵ Mehmet Emin Bars. "Türk Kültüründe Komşuluk ve "Kitab-ı Müstakim"e Göre Komşuluğun Esasları". Bingöl Araştırmaları Dergisi, 17, (2022), s. 36.

Üç Mescid – Üç Şehir

(Mekke-Medine-Kudüs)

“ (İbadet için) sadece şu üç mescide yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa...”⁶

Kaynaklarda “Şedd-ü Rihal” adıyla geçen bu hadisi şerif, üç mescidin diğer mescitlere ziyaretten üstün ve faziletli olduğunu anlatmaktadır. Kendi aralarında Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa olarak sıralamaya tabi tutulmuştur. Üç mescitle birlikte bu üç şehir de önem kazanmıştır.

Mescid-i Haram:

“Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, alemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke’deki evdir. Orada apaçık deliller, İbrahim’in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkar ederse bilmelidir ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir.”⁷

Kabe, yeryüzünde inşa edilen ilk ev, ilk mabettir. Ziyaret edilen, ibadetlerin yapıldığı, insanların manevi temizliğinin gerçekleştiği en faziletli mescittir. Yapılması Allah tarafından istenmiş ve peygamber eliyle inşa edilmiştir. Bu ev, putperestliğin yok olup tevhidin yerleşmesi için gönderilmiş olan dinin sembolüdür. Yeryüzünün ilk mabedi olması da tevhid inancını anlatmaktadır. Beledü’l Emin’dir. Oraya giren emniyettedir. Dünyadaki Müslümanların hac ve umre için ziyaret ettiği, insanların bir araya geldiği, hac ibadeti için tavaflarını gerçekleştirdikleri yerdir. Bu emin beldede manevi kirlerden arınıp bereketle

⁶ Buhari, Mescidü Mekke 1,6; Savm 67; Sayd 26; Müslim, Hacc 415, 511, 512, Ebu Davud, Menasik 94; Tirmizi, Salat 126; Nesai, Mesacid 10; Darimi Salat 132; Ahmed b. Hanbel, II, 234, 238, 278, 501; III, 7, 34, 45, 51, 53, 64, 71, 75, 78, 93, VI,7.

⁷ Al-i İmran, 3/96-97.

donatılırlar. Günahların affedilmesi ve cennete girmesine vesiledir. Makam-ı İbrahim'in bulunduğu, Hz. İbrahim'in duasının kabul olduğu yerdir. Hz. İbrahim, dini görevlerin yerine getirilebilmesi için öncelikle yerin güvenli bir bölge sonra da oranın rızıklandırılması için, putperestlikten hem kendini hem de soyundan gelenleri korunması için Allah'a dua etmiştir.

“İbrahim, ‘Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, halkından Allah’a ve ahiret gününe inananları da çeşitli ürünlerle rızıklandır’ diye dua etmişti...”⁸

Müslümanların günde beş defa namaz ibadetini gerçekleştirip Allah'ın huzuruna yöneldikleri yer Kabe'dir. Müslümanların kiblesidir. Oranın tevhid ruhu, yapılan tüm mescitlere model olmuştur.

Mekke; Kabe'nin bulunduğu, hac ve umre ibadetleri için ziyaret edilen kutsal şehirdir. Mekke şehri, dinin merkez yeridir. Hz. İbrahim'in Kabe'yi inşa etmesinde sonra burada ettiği dua ve oranın bereketiyle Mekke, harem kabul edilmiş ve kutsal şehir güvenli bölge sayılmıştır. Kan dökmek yasaklanmış, şehre girenler güven içinde kalmıştır. Ümmülkura (şehirlerin anası), Beledü'l Emin (güvenli bir şehir) gibi birçok ismi olmuştur. Peygamber Efendimiz'in dünyaya geldiği, İslam güneşinin doğduğu şehirdir. İlk vahyin geldiği, İslam nurunun yeryüzünü aydınlattığı şehirdir.

Mescid-i Nebi:

Peygamber Efendimiz (sav) hicret ettiği yer olan Medine'de ilk iş olarak mescid inşa etmiştir. Bu mescid insanlar arasındaki bağı güçlendirip ibadetlerini beraberce yapabilecekleri yer haline gelmiştir. Yapımında Efendimiz'in çalıştığı, İslam'ı yaşamak ve yaymak için dini bir merkez olmuştur. Efendimiz hicretten sonra ömrünün geri kalanını orada geçirmiştir. Efendimiz'in kabrinin bulunduğu yerdir. Medine, İslam tarihi ve medeniyetinde önemli bir şehirdir. İslam dininin yeşerdiği, Müslümanların ilmi anlamda geliştiği, yetiştiği, ihtiyaç sahiplerinin kaldığı, toplantıların yapıldığı, dini, siyasi, içtimai olayların yaşandığı yer ise Mescid-i Nebi olmuştur. Hz. Peygamber'in devlet başkanı olması ve bütün resmi faaliyetlerin gerçekleştiği yer olmuştur. Barınma, ilmi merkez, misafirhane, elçilerin kabul edildiği yer gibi birçok amaçla kullanılmıştır. Her yönüyle toplumun merkezi haline gelmiştir. Peygamber Efendimiz'in (sav) İslam dinini emir ve yasaklarını insanlara anlattığı, açıkladığı ve bizzat yaşayarak ashaba öğrettiği yer olan bu mescit, tebliğ merkezi haline gelmiştir. Mescidin arka tarafında kendilerini ibadet ve ilme adayanların bulunduğu Suffe adında mektep kurulmuş bu mektepte Mekke muhacirlerinden, İslam'ı kabul edip Medine'ye hicret edenlerden yoksul, bekar ve yakını bulunmayan sahabeler kalmıştır. Mescid-i Nebevi, Kur'an-ı Kerim'de "...Daha ilk günden takva temeli üzerine kurulan mescit ise namaz kılman için elbette daha uygundur, burada gerçekten arınmak isteyen kişiler vardır. Allah da arınmaya çalışanları sever" ayetiyle geçmektedir.⁹ Rasulullah (sav), Mescid-i Nebevi'de kılınan namazın Mescid-i Haram hariç diğer yerlerde kılınan namazlardan bin kat daha faziletli olduğunu haber vermiştir. Eviyle minberi arasındaki Ravza-i Mutahhara'nın cennet bahçelerinden bir bahçe olduğunu söylemiştir.

⁸ Bakara, 2/126.

⁹ Tevbe 9/108.

Medine; Mekke ile iki haremden biri olan Medine, Efendimizin ravzasının ve mescidinin bulunduğu, hicret ettiği şehirdir. İslam'ın yayılmasında kolaylık sağlayacak, siyasi ortamının da uygunluğu ve şehrin kervan yollarının üzerinde bulunması Medine'yi merkez bir konum haline getirmiştir.

Beytül-Makdis (Mescid-i Aksa):

Arapça "aksâ" uzak demektir ve bu isim Mekke'ye uzaklığı dolayısıyla verilmiştir. Yeryüzünden inşa edilen ikinci mescittir. Peygamber eliyle inşa edilmiştir. Yerinin tespiti ve planlanması Hz.Davut (as) ile başlamış fakat inşasını Hz.Süleyman (as) tamamlamıştır. Müslümanların ilk kıblesi, kutsal sayılan üç mescitten biridir. Hz.Peygamber'in (sav) hicretten önce Kâbe'yi önüne alarak Kudüs'e yönelip namaz kıldığı hicretten sonra bir süre daha bu şekilde devam ettiği bilinmektedir. Gelen vahiyle kible Kâbe'ye çevrilmiştir. Efendimizin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesi (isrâ) ve orada göğe yükseltilmesi (mirac) oranın önemini artırmıştır. "Burası Allah'ın yeryüzündeki ilahi ayetlerinden bir ayettir." Yahudi ve Hıristiyanlar için de önemli bir dini merkezdir. Mescid-i Aksa'nın bugünkü bulunduğu şekli Emeviler döneminde Müslümanlar tarafından yapılmıştır. Bütün peygamberlerin bulunduğu ve Efendimizin onlara imamlık yaptığı yerdir.

Kudüs; üç ilahi dinde önemli sayılan kutsal şehirdir. Kudüs için "mukaddes toprak" yani Mescid-i Aksa'nın mübarek kılınan çevresi olarak nitelendirilmiştir. Mescid-i Aksa, Hz.Süleyman'ın (as) inşa ettiği Beytül-Makdis'i (mukaddes ev) barındırması açısından önemlidir. Kudüs'te pek çok peygamber yaşamıştır. "Kudüs peygamberlik ve bereket yurdudur."

Girişte bahsettiğimiz hadisin ortaya koyduğu hüküm düşünüldüğünde bu üç mescidin diğer mescitlere ziyaret açısından üstün olduğunu, bu üç mescitte yapılan ibadetlerin faziletli olduğunu söyleyebiliriz. Üç şehir bu üç mescitle önem kazanmıştır.

Mescidi Haram ve Mescidi Nebevi'ye Haremeyn (iki harem) denir. Mekke, Kâbe'nin inşasından itibaren; Medine ise hicretten sonra Hz. Peygamber (sav) tarafından harem (korunmuş yer) sayılmıştır. Bu iki mescitten sonra en kutsal kabul edilen Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa'nın bulunduğu Kudüs de Harem-i Şerif olarak kabul edilmiştir.

"Kudüs Şairimiz" Nuri Pakdil'in müslümanlar için en kutsal kabul edilen üç mescit hakkında söylediği sözleriyle yazımızı bitirelim: "Yüreğimin yarısı Mekke'dir, geri kalanı da Medine'dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır.", "Mekke iddiamız, Medine davamız, Kudüs bitmeyen duamız."

Kaynakça:

- Güç, Ahmet. "Yeryüzünde Üç Büyük Mescid". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/1 (Ocak 1993).
- Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Mescid-i Haram", TDV İslam Ansiklopedisi.
- Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Mescid-i Nebevi", TDV İslam Ansiklopedisi.
- Nebi Bozkurt, "Mescid-i Aksa", TDV İslam Ansiklopedisi.

Peygamber Şehri : Medine-i Münevvere

Hamd âlemlerin Rabbi'ne mahsustur. Salat ve selam O'nun kulu ve elçisine olsun.

Peygamberimiz (sav) Mekke'de sevilen, kendisinden emin olunan bir insandı, emanetler ona teslim edilir, işler ona danışılırdı. Vahyin gelmesiyle beraber insanlar kendi çıkarları uğruna Hz Peygamber'e (sav) karşı tavır aldılar, hakaretler ettiler, boykot ve suikast düzenlediler. Savaşacak ve savunacak güçleri olmayan müslümanlara Medine kapısı açıldı, ve oraya hicret edildi. İnsanlar daha rahat, korkusuzca inançlarını yaşadılar ve zamanla İslam'a girenlerin sayısı arttı.

Medine'ye müslümanları davet eden Evs ve Hazrec kabilesiydi. Bu iki kabile birbirlerine düşman ve kan davalı olmasına rağmen İslam'la tanıştıktan sonra düşmanlıklarını bitirip müslümanlara sahip çıkmışlardır. Öyle ki, Peygamberimiz (sav) her bir muhaciri ensarla kardeş ilan etti ve birbirlerinden sorumlu oldular. Muhacirler yük olmamak için çalıştı, çabaladı. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret eder etmez yaptığı faaliyetlerden biri, hemen mescit inşa etmek oldu. Kendisi de burada bizzat çalışmıştır. Bu mescide Mescid-i Nebi denildi. Mescit ibadetler haricinde başka amaçlarla da kullanıldı; hastaların tedavisinde, savaşla ilgili kararların alınmasında, elçilerin ağırlandığında, devletle ilgili meselelerde, eğitim öğretimde.

Mescidin bir kenarında Ashab-ı Suffe diye isimlendirdiğimiz, Peygamberimizin de öğrencileri diyebileceğimiz bir sınıf bulunmaktaydı. Aynı zamanda mescidin diğer yanlarında da Peygamberimiz (sav) ve hanımlarına ait odalar bulunmaktaydı. Ayrıca müslümanların sayısı arttığından dolayı namaz saatlerini duyurmak zor hale gelmişti ve bu yüzden ezan ilk kez Medine döneminde Hz Bilal tarafından okunmaya başladı.

Peygamberimizin hicretten sonra yaptığı ilk işlerden bir diğeri de "Muâhât"tır, yani kardeşleştirme anlaşmasıdır. Medine'de yaşayan müslümanlar, yahudiler, müşrikler Peygamberimizin emri altında olacak ve kimse kimseye zarar vermeyecek, kimse kimsenin müttetikine saldırmayacak, gerekirse Medine beraber savunulacaktı. Ancak Yahudiler, Hendek savaşında müşriklerle işbirliğine girerek anlaşmayı bozmuşlardır. Peygamberimiz bu dönemde, şehir planlaması dahilinde nüfus sayımı da yaptırmıştır. Hicri birinci yıl sayımına göre müslümanların sayısı 1500 idi. Bu dönem içerisinde artık ibadetlerle ilgili ayetlerin sayısı arttı. Cuma namazı hicretin birinci yılında farz kılındı, ikinci yılın Şaban ayında oruç farz kılındı, Ramazan ayından sonra zekat farz oldu.

Hicretten sonra savaşa izin verildi. Bu dönemde peygamberimizi hem bir devlet başkanı hem de bir ordu komutanı olarak görüyoruz. Medine döneminde birçok seriyye ve gazve gerçekleşmiştir. Peygamberimiz (sav) Mekke'nin fethinden sonra, Kâbe'yi çok da sevmesine rağmen, Medine'ye ve Evs - Hazrec kabilesine vefasından dolayı oraya geri dönmedi, Mescid-i Nebi'de vefat etti.

Şehir Şiirleri

Zengin bir sözlü kültüre ve yazılı kültüre sahibiz. Belli bir ahenkle kurulmuş cümleler ile tanışmamız ninnilerle başlayıp okul sıralarında şiirlerin hayatımıza girmesiyle bizim için yeni bir forma bürünür. Şiirler insan ruhunu, bütünü etkisine sokar. Bazı şiirler herkeste bambaşka duygular uyandırırken bazı şiirler herkesi ortak bir duyguda toplayabilecek güce sahiptirler. Birçok konu üzerine şiir yazılabilir. Kimi zaman belli bir düşünceyi aşlamak için, kimi zaman belli bir konuda bilgilendirmek ve öğüt vermek için, kimi zaman ahlaki bir ders çıkarılması için, kimi zaman sevgimizi, özlemimizi, hüznümüzü anlatabilmek için şiirlere sarılırız. Doğum üzerine veya ölüm üzerine, hayatımızın her anında coşkimuzu, üzüntümüzü, hasretimizi, sevincimizi ve daha pek çok duyguyu şiirlerle anlatabiliriz. Burada bahse konu şiir temaları içinde bizim ele alacağımız konu, şehir şiirleridir.

Şehirlerin adının geçtiği, onları anlatan birçok şiir kaleme alınmıştır. Öyle ki, divan edebiyatında bir şehrin güzelliklerini konu edinen manzum eserlere 'şehrengiz' denmiş ve bu türde birçok eser kaleme alınmıştır. Farsça şehir ve engîz kelimelerinden oluşan şehrengiz kelimesi; şehri harekete geçiren, şehri birbirine katan anlamlarına gelmektedir. Şehrengizler müstakil bir risale şeklinde basıldıkları gibi dîvanlar arasında bir bölüm veya birkaç kaside şeklinde de yer almaktadır. Bu tür şiirlerde şehrin ve şehirlinin üstünlükleri, tabii güzellikleri, mekânları ve mimarî eserleri; şehirlerin sosyal ve kültürel yönleri, insanların ve toplumların yaşam biçimleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Hâtimesinde diğer kasideler gibi dua ile bitirilen şehrengizler, yukarıda saydığımız özellikleri aktarması dolayısıyla Osmanlı kültür tarihi için oldukça önemli bir kaynak konumundadır.

Osmanlı döneminde hakkında şehrengiz yazılan şehirler; Bursa, Edirne, Belgrad, Yenice, Antakya, Gelibolu, İstanbul, Manisa, Rize, Sinop, Siroz ve Yenişehir'dir. İlk şehrengiz,

1512 yılında Mesîhi tarafından yazılmıştır. Bu ilk şehrengizin konu edindiği şehir, Edirne'dir. Mesîhi'nin şehrengizinin tam adı Şehrengiz-i Der Medh-i Cüvanan Edirne'dir. Şehrin şiirle anlatılması düz bir tarih aktarmacılığından ziyade şehrin ve şehirlinin duygusal yönlerine ışık tutmaktadır.¹⁰ Şehrengizler, çoğu zaman kısa bir "münacatla başlar. Bu münacat, Allah'ın sonsuz büyüklüğü karşısında kendi çaresizliğini gören kulun yalvarmasına pek benzemez. Burada asıl anlatılmak istenen düşünce, şairin gördüğü güzelliklere dinî görevlerini unutturacak derecede tutkun olması, bu yüzden kendini suçlu görerek affını istemesidir."¹¹

Şiir ve şehir ilişkisini incelemek, temelde şiir ve mekân, şiir ve kültür ilişkisini incelemektir. Kendisine şiir yazılan şehirler arasında özellikle İstanbul'a dair yazılan şiirler bir hayli çoktur. Bir kültür ve medeniyet şehri olan İstanbul, kendine özgü tarihi, kültürel ve doğal iklimiyle edebiyatımızın olduğu gibi şiirimizin de en ayrıcalıklı şehridir. Türk'ün ruhunu ve İslamiyet'in ruhaniyetini taşıyan bu belde geçmişten günümüze yerli ve yabancı birçok edebiyatçının ilgisini çekmiştir.

İstanbullu olan veya olmayan, İstanbul'u gören görmeyen birçok şair şehirle ilgili şiirler yazmış veya şehrin adını herhangi bir şiirinde zikretmiştir. Şiirleri ile şehre sahiplik yapan şairler, bir bakıma şehrin kültürüne ve kimliğine katkı sunmuşlardır. İstanbul, fetihten sonraki süreçte kültürel kimliğimizin de sembolü haline gelmiştir.¹² İstanbul denince ilk akla gelen şiirlerden bir kaçına baktığımızda şiirlerde şehrin güzelliğinin, orada yapmak istenilen şeylerin, gerçekleşmesini umduğu hayallerin yahut düş kırıklıklarının kaleme alındığını görebiliriz. İstanbul hakkında en bilinen şiirlerden biri hiç kuşkusuz Orhan Veli'ye aittir. Orhan Veli, İstanbul hakkında şu dizeleri kaleme almıştır:

“İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmayan çingirakları
İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı.
İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı.

¹⁰ Cançelik, A. Şehir ve Şiir İlişkisinin Bursa Şehrengizlerinde Çözümlemesi. *Karşılaştırmalı Şehirler Serisi 2*, 49.

¹¹ Kaplan, Y. (2016). LEBİBİ VE EYÜP ŞEHRENGİZİ. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0 (56) , 1063-1076. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunited/issue/45098/563602>

¹² Çakmakçı, S. (2020). ŞİİR VE ŞEHİR: TÜRK ŞİİRİNDE İSTANBUL SEVGİSİ. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (19) , 1-35. DOI: 10,31834/kilissbd.729096

İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Serin serin Kapalıçarşı
Cıvı cıvı Mahmutpaşa
Güvercin dolu avlular
Çekiç sesleri geliyor doklardan
Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;
İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Başımda eski âlemlerin sarhoşluğu
Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;
Dinmiş lodosların uğultusu içinde
İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir yosma geçiyor kaldırımdan;
Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.
Bir şey düşüyor elinden yere;
Bir gül olmalı;
İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul`u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
Alnın sıcak mı, değil mi, biliyorum;
Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum;
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul`u dinliyorum.”¹³

İstanbul denilince akla gelen bir diğer şiir ise Necip Fazıl Kısakürek'e aittir. Şiirinde “İstanbul benim canım; Vatanım da vatanım...” diyen şairin İstanbul sevgisi açıkça görülmektedir. Necip Fazıl bu dizelerde İstanbul ile alakalı birçok husus hakkında bilgi vermiştir.

“Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.
İçimde tüten bir şey; hava, renk, eda, iklim;
O benim, zaman, mekân aşip geçmiş sevgilim.
Çiçeği altın yıldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur.
Denizle toprak, yalnız onda ermiş visale
Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misale.

---

¹³ İstanbul’u Dinliyorum- Orhan Veli KANIK

İstanbul benim canım;
Vatanım da vatanım...
İstanbul,
İstanbul...

Tarihin gözleri var, surlarda delik delik;
Servi, endamlı servi, ahirete perdelik...
Bulutta şaha kalkmış Fatih'ten kalma kır at;
Pırlantadan kubbeler, belki bir milyar kırat...
Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;
Her nakışta o mana: Öleceğiz ne çare? ..
Hayattan canlı ölüm, günahattan baskın rahmet;
Beyoğlu tepinirken ağlar Karacaahmet...

O manayı bul da bul!
İlle İstanbul'da bul!
İstanbul,
İstanbul...

Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;
Çamlıca'da, yerededir göklerin derinliği.
Oynak sular yalının alt katına misafir;
Yeni dünyadan mahzun, resimde eski sefir.
Her akşam camlarında yangın çıkan Üsküdar,
Perili ahşap konak, koca bir şehir kadar...
Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?
Cumbalı odalarda inletir 'Katibim'i...

Kadını keskin bıçak,
Taze kan gibi sıcak.
İstanbul,
İstanbul...

Yedi tepe üstünde zaman bir gergef işler!
Yedi renk, yedi sestem sayısız belirişler...
Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu,
Adada rüzgâr, uçan eteklerden sorumlu.
Her şafak Hisarlarda oklar çıkar yayından
Hala çılgınlık gelir Topkapı Sarayından.
Ana gibi yar olmaz, İstanbul gibi diyar;
Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar...

Gecesi sümbül kokan
Türkçesi bülbül kokan,

İstanbul,
İstanbul...”¹⁴

Yahya Kemal Beyatlı da İstanbul sevgisi aşikâr olan bir şairimizdir. Öyle ki kendisine “İstanbul Şairi” denilmektedir. Yahya Kemal’e göre İstanbul, vatanın özetidir. Vatani vatan yapan ruh en iyi bu şekilde görünür. Millî ruhun en iyi yoğrulduğu ve yansıtıldığı mekândır. Yahya Kemal için İstanbul, sadece hatıralarını barındıran bir yer değildir. Fetihten sonra şehrin her köşesi vatanın her yerinden gelmiş insanlarla dolmuş; dolayısıyla İstanbul memleketin özeti olmuştur. Şairin şiirlerinde ele aldığı kültür, medeniyet, tarih, vatan, coğrafya, kadın, sanat, din, millet ve milliyet gibi kavramlar İstanbul’la bütünleştirilmiştir. Aziz İstanbul adlı eserinde İstanbul’u maddi ve manevi her yönüyle ele almıştır.

Yahya Kemal’e göre, İstanbul Paris’ten daha çok hakkında şiir yazılmaya lâyık bir şehirdir.¹⁵ Şair, İstanbul için farklı mahlaslarda dâhil olmakla beraber birçok şiir kaleme almıştır. Bu şiirlerden en çok bilineni:

“Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görülür dünyada,
Lakin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rüyada
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan.”¹⁶

Daha önce de bahsettiğimiz gibi şiirlerde kimi zaman sevgimizi, kimi zaman özlemimizi, kimi zaman hüznümüzü anlatırız. Oktay Rifat Horozcu bir şiirinde hüznün ve özlemi anlatırken Özdemir Asaf ise bir şiirinde yaşanması mümkün olup yaşayamadıklarını kaleme almıştır.

“Beni deli mi edeceksin İstanbul
Dilini tut biraz, hem hatırlatma
Akşam karanlığında düşündüğüm yeter.
Ölmüş anamı, hasta karımı,
Karım daha dün girdi hayatıma.
Bugün herkesten çok bana yakın
Ne Melih ne Cahit işte yalnızım.
Tenha iskelesinde Üsküdar’ın
Binsem bir vapura da açılısam

¹⁴ Canım İstanbul- Necip Fazıl KISAKÜREK

¹⁵ Doğan, A. (2008). YAHYA KEMAL’ İN İSTANBUL’U . Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) , (9) , 165-182 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16674/521844>

¹⁶ Bir Başka Tepeden- Yahya Kemal BEYATLI

Beşiktaş mı olur, Ortaköy mü olur
Kadıköy baştanbaşa çocukluğum
Kuzguncuk'u içim götürmüyor
Ben böyle adam değildim
Boynum büküldü doğrusu
Hayatımı düşündüm deniz kenarında
On sekiz mart cuma gecesi”¹⁷

“Şu anda İstanbul'da olmak isterdim.
Mihrabat Korusu'nun dar yollarında seninle
Yan yana, yana yana yürümek...
Bir de martıların kanatlarından seyretmek İstanbul'u.

Bir de sen olacaktın yanımda adamım.
Bakarken Çamlıca'dan mehtaba,
Dinleyecektik en güzel aşk şarkılarını.
Ve ben senin gözlerinde kaybolurken,
Seni seviyorum diye haykıracaktım Marmara'ya

Şimdi yanımdasın belki ama
Ne Mihrabat Korusu'nun dar yollarında,
Seninle yan yana, yana yana
Yürüyebildik...

Ne de bakabildik Çamlıca'dan mehtaba
Ne de dinleyebildik en güzel aşk şarkılarını
Sadece kaybolabildim gözlerinde ama
Seni seviyorum diye haykıramadım Marmara'ya...”¹⁸

Ümit Yaşar Oğuzcan, İstanbul Dedim De Seni Hatırladım şiirinde İstanbul'un mekânlarına ve şehirde yaşadıklarına değinmiştir:

“İşte İstanbul
yorgun şehir
işte canından bezmiş boğaz vapurları
kederli tramvaylar
ve Galata Köprüsü'nden
telaşlı insanlar geçmektedir
bir gizli sevinç mahzun gözbebeklerimde
eriyen bir sükûn kaldırımlarda adım adım

---

¹⁷ Hayatımı Düşündüm- Oktay Rifat HOROZCU

¹⁸ Olmak İsterdim- Özdemir ASAF

İşte İstanbul
İstanbul dedim de seni hatırladım.

Balıkçı tepsilerinde gümüş balıkları
tekir, barbunya, canım uskumru, levrek

İşte İstanbul
kulaklarımda bir derin uğultu
hiç bitmeyecek
karşıda Kızkulesi
gözleri yaşlı bir kadın gibi
ve minareler çaresizliğimizi haykırmakta Allah'a
caddelerinde başım dönüyordu
gecelerinde ağladım
İstanbul büyük şehir
o mahzun şehir
İstanbul dedim de seni hatırladım.

Boğaz içinden bir vapur geçer
benim aklımdan senin gözlerin geçiyordu
-Bebek, dediler indim
nereye baksam denizdi
mavi mavi bir hüzündü ayaklarımın altında
İşte İstanbul
Haliç,
Çiçek Pasajı,
Beyoğlu...

Beyoğlu'nun daracık sokaklarında seni aradım.
İçim ürpertilerle dolu, amansız korkularla
İstanbul dedim de seni hatırladım.”¹⁹

İstanbul'da doğup büyüyen ve hayatının tamamına yakını bu şehirde geçiren Ziya Osman Saba da İstanbul sevgisiyle dolup taşan bir şairdir. İstanbul adlı şiirinde, şehrin doğasıyla diğer güzelliklerini içerisine alan bir İstanbul sevgisi hâkimdir. Şiirin bütün dizelerinde İstanbul sevgisiyle dolup taşar, sevgisi öylesine büyüktür ki, Orhan Veli, İstanbul'u gözleri kapalı dinleyerek hissederken, Saba, İstanbul'u gözleriyle kucaklayarak bu sevgisini dile getirir;

“Seni görüyorum yine İstanbul
Gözlerimle kucaklar gibi uzaktan
Minare minare, ev ev,
Yol, meydan.

---

¹⁹İstanbul Dedim De Seni Hatırladım- Ümit Yaşar Oğuzcan

Geliyor Boğaziçi`nden doğru
Bir iskeleden kalkan vapurun sesi,
Mavi sular üstünde yine
Bembeyaz Kızkulesi.

Bir yanda, serin sabahlarla beraber,
Doğduğum kıyılar: Beşiktaş'ım.
Baktıkça hep, semt semt, yer yer,
Beş yaşım, on beş yaşım, ah yirmi yaşım!

Durmuş bir tepende okuduğum mektep,
Askerlik ettiğim kışladır ötesi.
Bir gün bir kızını benim eden
Evlendirme dairesi.

Benim de sayılmaz mı oralar?
Elimi tutar gibi iki yanımdan,
Babamın yattığı Küçüksu,
Anamın toprağı Eyüpsultan.

Önümde, açık kollarıyla boğaz,
Çengelköy`den aktarma Rumelihisarı.
İstanbul, İstanbul`um benim,
Kadıköy`ü, Üsküdar`ı...

Gün olur, Köprü ortasında durur
Anarım, Adalar`da çamların uykusunu.
Gün olur, Beyoğlu`nu özler içim,
Koklamak isterim Tünel`in kokusunu.

Bulut geçer üstünden,
Gemi gelir yanaşır
Bir eski türküdür, kulağıma fısıldar,
"İçi dolu çamaşır."

Göğünde tanıdım ayın on dördünü.
Kırlarında bilirim baharı,
Her şey içimde, her şey,
İstanbul yadigârı.

Bir daha görüyorum seni dünya gözüyle,

Göğün hep üstümde, havan ciğerlerimdedir.

Ey doğup yaşadığım yerde her taşını

Öpüp başıma koymak istediğim şehir!"²⁰

---

²⁰ İstanbul- Ziya Osman Saba

Tabii ki şehir şiirleri sadece İstanbul'dan ibaret değildir. Asırlık hatıraları zihinlerimizde daima canlı kalan şehirlerden birisi de Bursa'dır. Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması sebebiyle birçok kültürel öğeyi de içinde barındırmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar "Bursa'da Zaman" şiirinde Bursa'yı tamamıyla bir Türk şehri olarak niteler. Evliya Çelebi'nin "ruhaniyetli kadim bir şehir" diye nitelediği bu güzel şehir için Tanpınar şu dizeleri kaleme almıştır:

"Bursa'da bir eski cami avlusu,
Küçük şadırvanda şakırdayan su;
Orhan zamanından kalma bir duvar...
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar
Eliyor dört yana sakin bir günü.
Bir rüyadan arta kalmanın hüznü
İçinde gülüyor bana derinden.
Yüzlerce çeşmenin serinliğinden
Ovanın yeşili göğün mavisi
Ve mimarîlerin en ilahisi.

Bir zafer müjdesi burada her isim:
Sanki tek bir anda gün, saat, mevsim
Yaşıyor sihrini geçmiş zamanın
Hâlâ bu taşlarda gülen rüyanın.
Güvercin bakışlı sessizlik bile
Çınlıyor bir sonsuz devam vehmiyle.
Gümüşlü bir fecrin zafer aynası,
Muradiye, sabrın acı meyvası,
Ömrünün timsali beyaz Nilüfer,
Türbeler, camiler, eski bahçeler,
Şanlı hikâyesi binlerce erin
Sesi nabzım olmuş hengâmelerin
Nakleder yâdını gelen geçene.

Bu hayâle uyur Bursa her gece,
Her şafak onunla uyanır, güler
Gümüş aydınlıkta serviler, güller
Serin hülyasıyla çeşmelerinin.
Başındayım sanki bir mucizenin,
Su sesi ve kanat şakırtılarından
Billûr bir avize Bursa'da zaman.

Yeşil türbesini gezdik dün akşam,
Duyduk bir musiki gibi zamandan

Çinilere sinmiş Kur'an sesini.
Fetih günlerinin saf neşesini
Aydınlanmış buldum tebessümünle.

İsterdim bu eski yerde seninle
Başbaşa uyumak son uykumuzu,
Bu hayâl içinde... Ve ufkumuzu
Çepçevre kaplasın bu ziya, bu renk,
Havayı dolduran uhrevî ahenk..
Bir ilâh uykusu olur elbette
Ölüm bu tılsımlı ebediyette,
Belki de rüyası bu cetlerin,
Beyaz bahçesinde su seslerinin”²¹

15. yüzyılda Bursa’da karşılaştığımız ilk şair II. Murad’ın tahta çıktığı yıllarda Bursa’ya yerleşen, öncesinde de ona hocalık da yapan Ahmed-i Dâî’ dir. Bursalı bir başka şair herkes tarafından bilinen Mevlid’in yazarı ve Ulu Cami imamı Süleyman Çelebi (ö. 1422)’dir. 15. yüzyılda Bursa’nın bir diğer önemli şairi ise divan şiirinin kurucularından sayılan, ismi Bursa ile özdeşleşen Ahmed Paşa (ö. 1497)’dir. Kendisi hem Muradiye medresesinde hocalık hem de şehirde kadılık yapmıştır. Bursa’da yaşayan tekke şairlerinden söz edecek olursak Somuncu Baba lakaplı Şeyh Hâmid-i Velî ve şehrin manevi mimarı Emir Sultan (ö. 1429) ile karşılaşırız. Bursa’da 16. yüzyıl divan şiirindeki en önemli isimlerden biri de Lâmiî Çelebi (ö. 1532)’dir. Onun Bursa Şehrengizi, şehrin kültür hayatını yansıtan önemli bir eserdir.²²

Edirne şiirleri deyince akla gelen ilk isimlerden biri de şüphesiz Ahmet Kutsi Tecer’dir. Babasının görevi nedeniyle ailesiyle beraber Kırklareli’ne gelir ve yarım kalan ilk ve orta öğrenimini burada tamamlar. Ardından ailesinin İstanbul’a taşınmasıyla birlikte bu coğrafyadan ayrılır. Bu ayrılışından yaklaşık kırk yıl sonra bu sefer 1957’de Edirne’ye gelir ve burada bir süre kalır. Şair, bu şehirlerle kurduğu ilişkisini ve Edirne’ye olan sevgisini yazarak gösterir. Tecer, yazdığı şiirlerden birinde yaşadığı zamandan geçmiş zamana doğru gidiyor ve şimdi zamanın içinde geçmişten bir günü yaşıyor.

“Ya Üç şerefeli, ya Eski Cami,
Ya Sultan Selim, ya Sultan Süleyman,
Geziyorum burda sabahtan beri,
Sürüklüyor beni tarih ve zaman.

Boş sokaklar, hüznün, vehim, heyecan...
Sanki her şey birden unuttu beni;
Asesler geliyor işte arkamdan,
Kovalıyor beni bir yeniçeri.

²¹ Bursa’da Zaman- Ahmet Hamdi Tanpınar

²² Faraşoğlu, Y. (2023). Divan Şiirinde Bursa Redifli Şiirler. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (10) , 211-229. DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1254627

Kaçıyorum, şurda ulu bir çınar,
Ötede yolumu kesen bir konak;
Ne tarafa gitsem beni kovalar,
Ucu topuğuma değen bir mızrak.

Nereye yönelsem, kime sığınsam
Kafesler örülü, kapılar kilitli.
Bir mescit, önünde yaşlı bir imam,
Kapıyı çekince o da seğirtti.

Şurası bir terzi, şurası berber,
Şurası bir fırın, şurası kapan.
Bu kadar ahali nereye gider?
Nerede saklanır bu kadar insan?

Şurası havuzlu kahvehaneydi,
Burada sohbetler, sazlar olurdu.
Buraya gelince dizim kesildi,
Ben durdum, arkamda bir ayak durdu.

O zaman öğrendim: Meğerse Hünkâr
Gelirken, görmeye çıkmış Edirne;
Şehri gözetleyen karakulluklar,
Arkamdan soruyor: “Burda işin ne?”

Yavaşça arkama döndüm o zaman,
Omuzumda gördüm bir bildik eli.
Ansızın silkindim derin hulyadan,
Ben, tarihte eski bir Edirneli.”²³

Ahmet Kutsi Tecer’in Edirne’de yazdığı bir diğer şiir ise “Ağaçla Sarmaşık” şiiridir. Bu şiirinde de şair bizi, yine geçmiş zamana götürür ama bu sefer, bize Darüşşifa’ da, yani bugünkü Sağlık Müzesi’nde yaşanmış olduğu düşünülen bir aşk hikâyesinden bahseder. Efsaneye göre Darüşşifa’da birbirine âşık iki genç varmış. Bunlar, her sabah avluda buluşurlar ve birlikte zaman geçirirlermiş. Nihayet gördükleri tedavi sonuç vermiş ve bu iki gencin sağlıkları düzelmiş. Sağlıkları düzelen gençler ayrılmamak için herkesi tekrar hasta olduklarına inandırarak yeniden Darüşşifa’ya girmişler ve tedavi görmeye başlamışlar. Ancak gençler gerçekte hasta olmadıkları için yapılan ilaç tedavisi, onları olumsuz etkilemiş. Bir gün

---

²³ Şehri Gezerken- Ahmet Kutsi Tecer

gençlerin yanına Hızır gelir ve bir iksir yapıp gençlerin ilacına katar. İksirden içen gençlerin dünyaları değişir ve kız bir ağaç, erkek ise sarmaşık olur.

“Burada, bu eski Darüşşifa’da
Birbirine âşık iki genç varmış.
Kızın bulunduğu yer loş bir oda,
Oğlanın kaldığı yer daha darmış.

Her sabah avluda buluşurlarmış,
Doluncaya kadar bir kum saati,
Kızın etrafını periler sarmış,
Oğlanın altında bir sihir atı.

Nihayet bir zaman gelmiş, sıhhati
Düzelmiş bu iki sevdalı gencin
Bir anda kaybolmuş hayatın tadı,
Meğer saadetmiş bu onlar için.

Son defa yan yana gelmiş ikisi,
And içmiş bir daha ayrılmamaya;
Kandırıp bu iki âşık herkesi,
Yeniden girmişler Darüşşifa’ ya

En sonda acımış onlara Hızır,
Yaptığı bir iksir varmış kendinin,
Uyuduğu zaman Başhekim, Nazır
İlacına katmış her ikisinin.

İçince iksirden bu iki âşık,
Dünyası değişmiş her iki canın,
Kız bir ağaç olmuş, oğlan sarmaşık,
İssız bahçesinde Darüşşifa’nın.”²⁴

Edirne şiiirleri ile aklımıza gelen şairlerden bir diğeri ise 1948 yılında Edirne Lisesi’nde Edebiyat öğretmenliği yapan, bayrak şairi olarak nam salmış olan Arif Nihat Asya’dır. Arif Nihat Asya, gittiği hemen hemen her yerle ilgili şiir yazmış bir şairdir. Onun şiirlerinde Edirne, İstanbul ve Konya’dan sonra adı en çok geçen bir şehirdir.²⁵ Yazdığı “Edirne Kasidesi” bir medhiye ve fakat aynı zamanda ağıt sayılabilecek şiirlerinden biridir. Ayrıca bu şiir, araştırmacılar ve eleştirmenler tarafından edebî bir metin olmanın yanı sıra bir şehir rehberi

²⁴ Ağaçla Sarmaşık- Ahmet Kutsi Tecer

²⁵ Topaloğlu, Y. (2007). AHMET KUTSİ TECER VE ARİF NİHAT ASYA’NIN ŞİİRLERİNDE EDİRNE. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1) , 192-211.

olarak da nitelendirilmektedir. Şair, şiirin başında “eski eserler kamusu” diyerek sıraladığı Edirne’nin mabetlerini bu bölümde en büyük pâyeyi Selimiye Camii’ne vererek, onu, öne çıkan mimarî özellikleri ile anlatır. Üç Şerefeli Camii’nin kapısı, Eski Camii’nin avlusu ve Selimiye Camii’nin ise menekşeye benzetilen serin ve ulu kubbesi, şerefeleri güle benzetilen dünyanın en güzel minareleri ve çiğdem kokan mermerleri, bu eserlerin, başka yapılarda rastlanmayacak özellikleridir. Arif Nihat Asya’ya göre Selimiye “taşın, mermerin, kubbenin, minarenin, şerefenin mükemmel ölçülerle şiirleşmesidir”. Şair, Mimar Sinan’ın, hayatı boyunca sadece Selimiye’yi yapmış olsaydı bile onun “dünyanın en büyük mimarları”

arasında sayılabileceğini ifade eder.²⁶

“Selimiye” derler “Edirne” derler;
Tatlı bir gariplik duygusu gelir.
Kemerler, çeşmeler, minarelerle
Bir eski eserler kamusu gelir.

Minarelerden en tatlı ezanlar,
Dallardan güvercin hu hu’su gelir.
Ayşekadın’a gül ve Yıldırım’a

²⁶ Balta, N. (2020). Edirne Kasidesi’ nin muhtevası üzerine bir inceleme. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (19), 355-368. DOI: 10,29000/rumelide.752352. s.365

Üçşerefeli'nin kumrusu gelir.

Şu Selimiye'dir, şu Muradiye..
Çinilerden sümbül kokusu gelir.
Karşına ya iki sedef çekmece,
Ya iki mücevher kutusu gelir.

Vezirlerin iki tuğlusu gider,
Arkasından yedi tuğlusu gelir.
Şurda abdest alır Hüdavendigâr;
Yerden suyu, gökten havlusu gelir.

Dedeler, adına "Meriç" demişler:
Sınırdan bir ana kuzusu gelir.
Arda'dan su içer turnalar, akşam;
Tunca'ya Tuna'nın kuğusu gelir.

Bülbül Adası'nı görsen sanırsın
Meriç'le Tunca'nın yavrusu gelir.
Bir yelpaze açar vadi, çiçekten.
Yurdunun şahane tavusu gelir.

Kovanlar, bahçeler birbirlerinin
Ovada kapı bir komşusu gelir.
Kovanlar, bahçeler, bağlar üstüne
Akşamın ya sisi, ya pusu gelir.

Sular der ki: "uyu Edirne'm, uyu!"
Mahzun Edirne'nin uykusu gelir...
Sazlardan nilüfer kokusu gelir
Görürsün yollarda bir başka yavru;
Sana Edirne'nin ahusu gelir.

Şimdi göğüslerin en haşarısı,
Şimdi dudakların uslusu gelir.
"İşte tenlerin en beyazı!" derken
Bakışların da en durusu gelir.

Söyletebilirsen, konuşturursan
Ruha sanki bir dupduru su gelir.
Saçlarından ıtır kokusu gelir.
Taşları kararmış bir yol ucunda
Üç şerefeli'nin kapusu gelir.

Şu yana dönersen Eski Cami'nin
Kesilmiş, biçilmiş avlusu gelir.
Atınca üç adım daha ileri

Bir serin kubbenin kuytususu gelir.
Dünyanın en güzel minareleri
Ve kubbelerin en ulusu gelir;
Türk'ün Trakya'da tapusu gelir.

Mihrabında bir teravi kılmaya
Denizler ardından yolcusu gelir.
Bilsen ki bağrında kanar bir yara
Yarasını sarmak arzusu gelir.

Mahya olmak için Sultan Selim'e
Göklerden yıldızlar ordusu gelir.
Kubbeler menekşe, şerefeler gül...
Mermerlerinden çiğdem kokusu gelir.

Yazık ki yıkılmış Karaağaç'tan
Bugün, artık, ağıt konusu gelir!
Edirne'ye "mahzun Edirne" sözü,
Şimdi sözlerin en doğrusu gelir.

"Şu köprü, köprümdür... geçeyim!" dersin...
Önüne yabanın namlusu gelir.
Şimalde bahçene çıkmak istesen
Yolunu bekliyen bir pusu gelir
Ve hıyanetlerin kuyusu gelir.
"Nerdesin ey tarih!" desen, gözüne
Serdengeçtilerin koşusu gelir.

"Hani torunum?" der şehit ruhları
Sana bir imtihan kaygusu gelir..
Cevap verememek korkusu gelir.
Çık da yeri, göğü dinle Kıyak'ta:
Tabyalardan hücum borusu gelir.

Tüter.. buram buram tüter topraklar;
Topraklardan barut kokusu gelir.
Doya doya doldur göğsünü yolcu:
Genzine Arda'nın buğusu gelir.
Silinir tepeler, silinir dağlar;
Filbe'si, Sofya'sı, Şumnu'su gelir...
Ve Kızanlık 'tan gül korusu gelir.

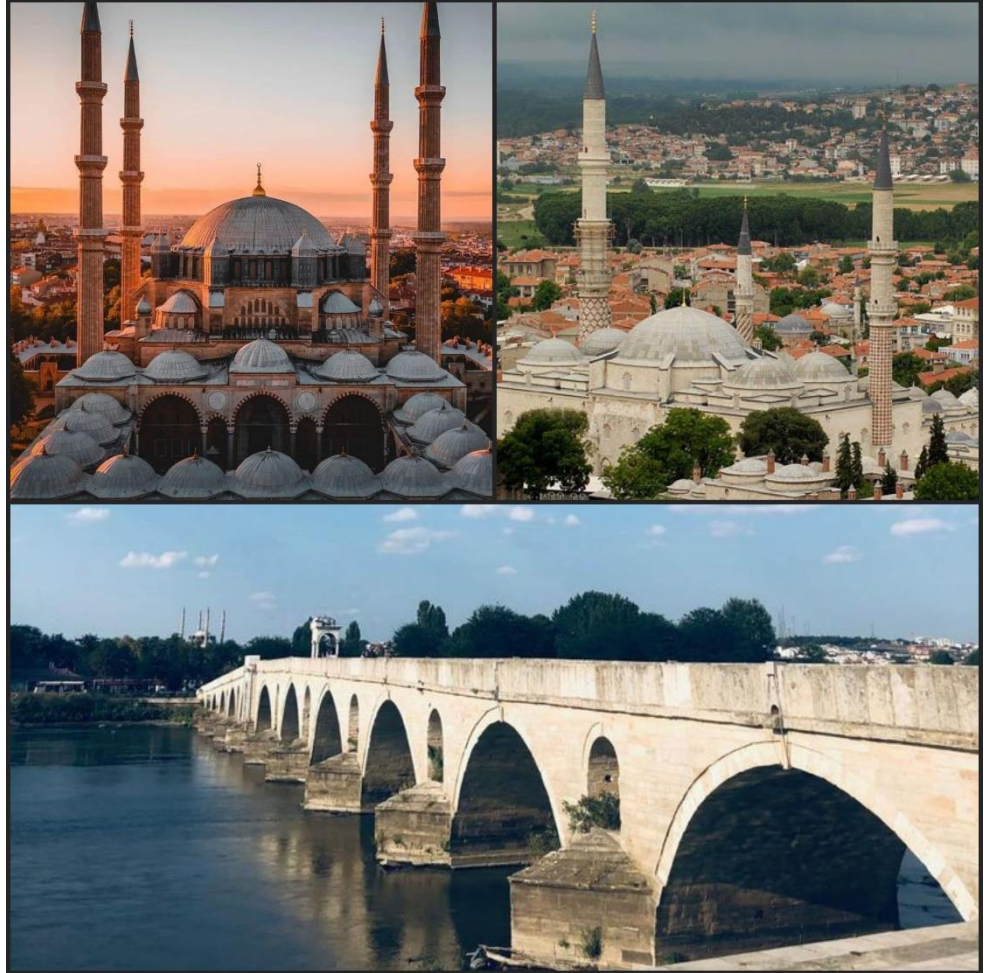
Şurda "Sarayıçı" derler, yoluna
Dünyanın en güzel korusu gelir.
Şimdi ışıkların köpük gibisi,
Şimdi gölgelerin koyusu gelir.
Kırkpınar'dır: birbirini tartmaya

“Benim.” Diyenlerin pazusu gelir.
Kar kalabalık, adaya kol kol..
Yolcusu, izcisi, avcısı gelir.

Bekle akşamı ki akşam, dalların
Bülbülü, ishakı, puhusu gelir.
Doldurur rüyanı eski âlemler:
Şarap, altın taslar dolusu gelir.

Açma son sayfayı ki yüreklere
En asil intikam duygusu gelir...
Ve yeminlerin en kutlusunu gelir.
Şu dalları yaprağından öpmeye
Gökyüzünden Samanugrusu gelir.
Biz geldik, gideriz... doğacaklara
Edirne’de doğmak arzusu gelir.”²⁷

²⁷ Edirne Kasidesi- Arif Nihat Asya

Edebiyat, şiir yoluyla şehirleri yorumlarken bizlere hem estetik haz verir hem de tarih ve kültür bağlamında şehri tanımamızı sağlar. Daha burada bahsetmediğimiz nice şehir şiirleri var. Bazen o şehirde yaşanan bir anı, bazen şehrin kendi güzelliği, bazense şairin orada gerçekleşmesini umduğu hayallerini içeren bu şiirler kaleme alındığı dönemin özelliklerine ışık tuttıkları gibi zihnimizde de hoş bir sada bırakırlar.

Kaynakça

- Balta, N. (2020). Edirne Kasidesi' nin muhtevaşı üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 355-368. DOI: 10,29000/rumelide.752352. s.365
- Cançelik, A. Şehir ve Şiir ilişkisinin Bursa Şehrengizlerinde Çözümlemesi. *Karşılaştırmalı Şehirler Serisi* 2, 49.
- Çakmakçı, S. (2020). Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19) , 1-35. DOI: 10,31834/kilissbd.729096
- Doğan, A. (2008). *Yahya Kemal'in İstanbul'u*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) , (9) , 165-182. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16674/521844>
- Faraşoğlu, Y. (2023). Divan Şiirinde Bursa Redifli Şiirler. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , (10) , 211-229. DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1254627
- Kahraman, A. (2010). İstanbul ve Edebiyat. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* , (16) , 149-170. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/talid/issue/43423/529333>
- Kaplan, Y. (2016). Lebibî ve Eyüp Şehrengizi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (56) , 1063-1076. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunitaed/issue/45098/563602>
- Topaloğlu, Y. (2007). Ahmet Kutsi Tecer ve Arif Nihat Asya'nın Şiirlerinde Edirne. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1) , 192-211. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30232/326480>

“Beş Şehir”e Dair

Ankara, Erzurum, Konya, Bursa, İstanbul... Bu coğrafyada yer aldığımız yıllardan bu zamana kadar tarihe, insana ve İslam’a özünden şahitlik etmiş beş şehirden bir buket sunuyor Ahmet Hamdi Tanpınar bize. Gitmeden hissedebileceğimiz, kelimelerin cümle içinde raks ettiği, yüzümüze tebessüm, kalbimize huzur sunan bir dil ile anlatıyor. Tasvir edilen yerleri tahayyül edip adeta içinde geziniyorsunuz.

Beş Şehir bizi daha çok tarihi gezintilere çıkarıyor. Yazıldığı dönemin içindeki tarihe gidiyorsunuz. Yazarın geçmişe bakışına, gözlemlerine, hislerine ve yorumlarına tanıklık ediyorsunuz. Bazen bir sanatçı, bazen geçmişe hasretli, bazen de hayatı incelikleriyle yaşamaya çalışan bir yolcuya yoldaşlık ediyorsunuz. Tanpınar'ın kendi ifadeleriyle, "Canlı hayata, yaşayan ve duyan insana, cansız madde karşısındaki bir mühendis gibi değil, bir kalp adamı olarak yaklaşmayı istedim."²⁸ (s. 11)

Geçmişe duyulan özlemi, en çok İstanbul'u anlatırken hissediyorsunuz. Boğazdan ve boğaza dair zevklerden bahsederken içleniyor adeta. Kendimi yoklayınca, aynı duyguları belki de yazarın yaşadığı vakitler için hissettiğimi, hatta onun özlem duyduğu vakte dair bende de aynı hislerin olduğunun farkına varıyorum. İşte tam bu anda yazar sorguluyor, "Niçin geçmiş zaman bizi bir kuyu gibi çekiyor?" Cevap ise şöyle oluyor, "iyi biliyorum ki, aradığım şey bu insanların kendileri değildir; ne de yaşadıkları devre hasret çekiyorum. Hatta Kanuni'nin,

²⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, İstanbul 2016, 36. Bsm., Dergah Yay.

Sokullu'nun İstanbul'unda bile on dakikadan fazla yaşayamam. Böyle bir şey için ne kadar kazanca göz yummak, benliğimden ne mühim parçaları kesip atmak lâzım. Hayır, aradığım şey ne onlar, ne de zamanlarıdır. Bugün ortada olsa idiler, belki kendimizi daha başka türlü zengin bulacaktık; fakat hiçbir zaman yokluklarının bizde uyandırdığı duyguyu tatmayacaktık." (s. 204)

Yokluğun uyandırdığı duygular... Nedir ki bu yokluk? Yahut ne denli, ne kadar yokluk? Yaşanmışlıklar "yok" edilemez elbette. Peki, kaybolur mu? Hayır. Hissedilen duygular eşyaya siner, mekânda kokusu duyulur, zamanda ruhu dolanır ve kaybolmaz. Belki, geçmişin bir kuyu gibi bizi çekiyor olması da bu sebeptendir. Ve belki de, bu garip arayış, geçmişimiz ve tarihimizle bizi "bir" ve "biz" kılıyordur. Bütün bu özlem ve arayış içinde, geçmişten bir sesleniş hissediyor yazar, "Hiçbir suale cevap alamazsın. Asıl olan içindeki hasrettir; onu söndürmemeye çalış." Ve ekliyor, "Belki de sadece aramak ve bütün kapıları çalmak kâfidir." (s. 206)

Beş Şehir, zaman zaman yazılmış, yaşandıkça yazılmış yazıları ihtiva eden bir kitap. "Ben bu meselelere hayatımın arasında rastladım. Zaten kitap yaşanmış şeylerden doğdu." (s. 11) diyor yazar. Bu sebeple Ankara, Erzurum ve Konya'da gezerken daha çok hayatın içinde dolanıyorsunuz. Yazar şehre, tarihiyle bakmış olsa bile, yaşamışlığını daha çok aksettirmiş okuyucuya. Ve Anadolu şehirlerini duru bir ifadeyle tanıtıyor. "Sağlam ruhlu, dışardan gösterişsiz, içten zengin." (s. 65)

Bursa'ya ise Evliya Çelebi'nin gözleriyle bir başlık atmış: Bursa'da Zaman... Bu şehrin bir ruhaniyetinin olduğundan bahsetmiş. Tarihi eserlere ve mimariye bakışı, İstanbul'dakinden farklı sanki. "Cetlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı" (s. 110) diyerek bu sanatı kelimelelere hayran bırakmış ve şöyle devam etmiş, "Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve bir imanları vardı. Taş, ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu." Bu şehirde mimariyi yaşamış, camiinin duvarlarında sırlanmış bakışları ve tebessümleri aramış. Taşlara, bu tatlı hatıraları şahit kılmış. Ve bu şahitliği de sırlamış: "Ben öldüğüm zaman da bu hâtıranın biricik şahidi kaybolacak." (s. 112)

Ölmeyen ve eskimeyenlerle beraber yaşamak... Sokağın başında, bir güzel insana rastlayıp hâl hatır sormak, ettiği duayı içine çekerek gününe devam etmek... Konya'da Mevlana ile Ankara'da Hacı Bayram Veli ile Bursa'da Emir Sultan ve Üftade hazretleriyle gezintiye çıkarıyor yazar bizleri. "Beş Şehir" bu yönüyle, yaşadığımız mekândan uzak tutmaya çalışarak gerçekliğini ötelemiş olduğumuz (!) ölüme dair, vehim ve korkularımızı yok etmemizi ve güzelliğini görmemizi sağlıyor.

Her şehrin bir tarihi, yaşanmakta ve yaşanacak olan zamanı vardır. Bu kitapla, kendisine verilen hayatla insanın, geçmiş ve şimdiki zamanı beraberce yaşayabileceğinin imkânını ve güzelliğini görmüş oluruz, insan biraz mazi biraz yaradır, der şair. Mazinin kokusuyla yaşadığımız ânı güzelleştirebilir ve yaralarımızla Yaradan'a ulaşabiliriz kanaatindeyim. Ne de olsa insan, geçmişiyile/tarihiyle birlikte yolda olan bir varlıktır ve yol, insanı terbiye eder. İşte bunu başarabildiğimiz vakit, geçmiş, bir ders, bir keşif ve en önemlisi günümüze eklenen bir şey olur bizler için...

Velhasıl "Beş Şehir", masal tadında, musiki tonunda gayet tabi ve samimi, kelimelere ruh üfleyen, biraz tarih, çokça zevk içeren, yaşamının huzuruna eriştirecek tılsımların sırrını sunan bir güzel kitap. "Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş." Rahmet olsun bu eseri bize kazandıran, hoş sadâyı duyuran insana ve insanlara.

Dileğim o ki, "Beş Şehir" tadında eserlerin sayısının artması, onları, yirmileri bulmasıdır. Çünkü sadece ülkemiz içinde değil ecdadımızın ayak bastığı, minare gölgelerinin değdiği her yerde bu tadı veren nice şehirler, şehirlerimiz vardır. Önce yüreğimiz, sonra elimiz oralara uzanmalı, kalemimiz onları kayda almalıdır, bi-iznillah.

Köy ve Şehir
(Orda Bir Köy Var Uzakta)

Bu yazıyı, içimden geldiği gibi kaleme aldım. Şehirde büyüdüm ama köyü öğrendim. Köy nasıl ki, doğallığı gerektiriyorsa ben de burada olabildiğince sade ifadeler kullanacağım. Şehirde doğmuş ve köyü tanımayan biriydim ben. Ben köyü doğup büyüdüğüm topraktır diye öğrendim. Büyüdükçe yazın memlekete giden arkadaşlarım oldu. Köyün başka bir anlamının daha olduğunu fark ettim. Köyün karşısına şehir kelimesi getiriliyor çünkü. Bir zıtlık vardı işin içinde. O halde benim büyüüp köyüm sandığım ilçe bir köy değildi. Başka bir anlamı çıkmıştı.

Köy bir doğa hayatı, doğallık, sadelik, tazelik, huzur, sakinlik... Köyü öğrendikçe hevesim olmuştur hep. Ağaçtan meyve koparmak, kümeden yumurta almak, akan sudan su içmek; tüm meyve, sebze ve hayvanatın doğmasını, büyümesini, karakterinin oluşumunu öğrenmekmiş köy hayatı. Güneşle uyanmak, hava kararınca yatmakmış. Tarla bunu istiyor çünkü. Güneşe kalırsan işini göremezsin.

Şehir hayatında büyümüş biri olarak uzun köy ziyaretleri yaparak ikisini karşılaştırabilecek deneyime sahip oldum. Köyde her şey gerçek. Saat koşmuyor mesela. İnsan temiz havanın en güzelini soluyor, nefesin bir anlamı var; lezzetin gerçeğini tadıyor. Bunların yanında şunu da fark ettim: Yaz tatili yok köy hayatında. Mazeret izni de yok. Hayvanını ya da tarlanı bırakamıyorsun. Bir ziyaret gerekiyorsa uzak mesafelere, temsilen bir kişi gidiyor. Sonra ulaşım ciddi problem. Çoğu yerde toplu ulaşım yok. Şehirli biri için çok zor bir durum bu. Binip gitme alışkanlığını dizginliyorsun mecbur.

Şehirde hayat biraz daha yapay. Saati havaya değil yaptığın işe göre planlamak zorundasın. Gece çalışanlar gündüzden habersizdir mesela. Lezzetler daha yavan. Kedi köpekten başka hayvan yok ilgilenebileceğin. Sabahları uyandıran cırcır böcekleri ve yaprak hışırtısı yerine saatin alarmı var. Bunun psikolojik olarak uzun tahlilleri de yapılmış aslında ama buna benim gücüm yetmez. Merak edenler için 'Çalınan Dikkat' kitabını tavsiye ederim. Kalabalık ve artan tempo çok yorucu ve tahammül seviyeleri çok daha düşük.

Komşuluğa bir şey diyemedim, evet çünkü işin içinde insan varsa ilişkiler her yerde aynı. Köy olsun şehir olsun küsmek isteyen yine küs, kötüler yine kötü, iyiler hep iyidir. Tabi insanoğlu işte. Köydekilerin aklı, şehir hayatına geçip rahat düzen kurmakta. Genelde genç neslin kendini oralardan uzaklaşıp şehire yerleşme hayalinde olduğunu gördüm. Alışveriş merkezinin eksikliğini yaşayanlarla karşılaştım. Oysa şehirde artık yeni mimari yatay alışveriş merkezlerinde. Yani köydeki küçük caddeler gibidir. Kendine eğlenmek için buzağı alan bir gençle tanıştım. Çokça tavukları ve horozları da vardı. İşten gelince hobi olarak ilgilendiğini ve keyif aldığını anlattı. Benim için dünyanın en orijinal hobisidir. Ona çok şanslı olduğunu ve bunu unutmaması gerektiğini söyledim. Şehirlerin hayali genelde benim gibi köye yerleşip bağ bahçe ile vakit geçirmek. Özellikle emeklilik sonrasında. Çünkü insan topraktan geldiği için midir hep bir toprak özlemi taşıyoruz. Bizler topraktan, temiz havadan çok uzaktayız. Kendimi açık havada çok iyi hissettiğimi keşfettim.

Çocuk yetiştirmek de çok farklılık gösteriyor. Köydeki çocuklar çok daha özgürler. Oyuncakları tavuklar, horozlar ve tavşanlar genelde. Anneleri de çocukları incelemiyor sürekli. Hareketli çocuk daha çok tarlada vakit geçiriyor, damgalanmıyor çocuk. Oysa şehirde çocukların oyun alanı çok dar. Sokaklar güvensiz, evler çocukları tatmin edemiyor doğal olarak. Hareketli çocuğa üç yaşında teşhis konuluyor ve ilaca başlanıyor. Bu gördüğüm en acı farktı. Köy ortamında evlerin hiçbirinde ecza kutusu yoktu. Oysa ki, şehir evinde büyük çoğunluğumuzda ilaç çekmecesini bulunur. İçi çeşit çeşit ilaçlarla doludur. Köy insanının aklına ilk seçenek olarak ilaç gelmiyordu. Şahsi fikrim; en acı fark bu. Şehir insana robot hayatı sunuyor. Güneş görmeyen ev sayısı, görenden fazla artık. Vitamin takviyesi almayan kalmadı, meyvesini sofrasından eksik etmediği halde. Sözlerime şehir hayatında yaşamış ve köy meraklısı olan, bu bağlamda kendime çok yakın hissettiğim A. Hamit Tarhan'ın dizeleriyle son veriyorum.

Eyleyip ye's ile bir gün cüret
Tarz-ı garbi dedim olsun âdet.
O zaman yazmış idim Sahrayı
Keşf edercesine yeni dünyayı.

Gezi:

Ahmet ÇAPKU

Anadolu'nun İç Dünyası Amasya

Ülkemizin her bir yanı ayrı bir hazine konumunda. Şair Bâkî'nin, "Her yânedен ayağuna cuybâr akıp gelür" mısraını çağrıştırdığına her bir köşesinde bir tarih, ayrı bir iklim duruyor. Nice düşünce biçimlerinin mimariye bürünmüş hali, nice arkeolojik izler hep onun bağrında kendinde yer bulur. Bu yazıda Anadolu'nun içinde yer alan tarihi bir şehir Amasya izlenimlerimi kaleme almak istiyorum. Biliyorum ki, yazılar, resimler, belgeseller, bir mekana gidip görmenin yerini tutamaz. Ancak hatırdaki kalmaz satırda kalır fehvasınca bazı hususları kayda geçmekte fayda vardır.

Amasya coğrafi olarak Suluova ve Gökhöyük gibi tarım arazilerinin ortasında, Yeşilirmak'ın iki yakasında dağlar arasında yer alır. M.Ö. dört bin yıla uzanan tarihi, onu oldukça zengin kılar. Yaz ortasında ovalardan gelen rüzgar, ırmak boyu uzanan vadide serin bir yapıya bürünür. Yüksek dağlara çıkıldıkça çam ormanları arasında tatlı bir serinliğe evrilir. Bu açıdan Amasya, yaz ve kış mevsimlerinin sıcak ve soğuktan; düşmana karşı Harşena Kalesi, Ferhat Dağı, Karaman ve Kırklar Dağları ile orada oturanlara harika bir sığınak olmuştur. Tarih boyunca kralların, beyliklerin payitahtı, Osmanlı döneminde şehzadeler şehri olması muhtemelen bu yapı ile ilgilidir.

Valilik binasının yanında tarihi saat kulesi Ziya Paşa'nın Amasya mutasarrıflığı döneminde yapılmıştır. O tarihlerde Osmanlı coğrafyasının her yanına zaman bilinci oluşturmak için tarihi özellikte saat kuleleri yapılmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir zihniyet eleştirisi niteliğindeki *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü bu açıdan okumakta fayda var. Saat kulesi yanında Hükümet Köprüsü iki yakayı birbirine bağlar. Kulenin hemen ardında devasa kayalıklarda Amasya Kalesi yer alır. Bu devasa dağ, dokuz adet kral mezarını içinde saklar. Pont krallarının mezarları olarak bilinen bu yapılar, ölümsüzlük arayan hangi krallara aittir ? Bizans döneminde rahipler için uzlet mekanları olmuş bu yapılar, bana, Sümela Manastırının etrafı kartal bakışı ile seyreden manzarasını hatırlatır. İnsanoğlunun göklere yakın olma isteği. Zira insanlar, asırlar boyunca ilhamını göklerden almıştır. Buradaki anıt kaya mezarlarına adeta nazire kabilinden hemen karşı tepeye Pirlar Tepesi adı verilmiş. Burada, Süleyman Uludağ'ın ifadesi ile Analodu'ya Halvetiliği ilk getiren Pir Şücâaddin İlyas hazretlerinin türbesi yer alır. Hemen yanı başında ise Çilehane Camii bulunur. Kuruluşunda tekke olan bu cami, uzun yıllar medrese ve tekke olarak işlev görmüş. 1395'te yapılan bu yapı, uzun asırlar boyunca bölge halkına hizmet vermiş, 1939 zelzelesinde yıkılmış, 1964'te tamir edilip 1968'de cami olarak ibadete açılmış. Çilehane Camii'ndeki asalet ve sadeliği, Edirne Darulhadis Camii'nde de temaşa eylemek mümkündür. İnsan, bu tür güzellikleri saatlerce hayranlık içinde seyre dabilir. Bu durum mimarinin etkisi ile midir yoksa o yapılara sinmiş başka güzelliklerden midir, bilinmez.

Burası bütün Amasya'yı yüksekten tarassut eden bir özelliğe sahiptir. İznik'te Abdullah Sancaktarî türbesi ile Söğüt'te Dursun Fakı türbesini de aynı gözle görebiliriz. Bu manzara bana, sözü edilen büyüklerin hem bulunduğu yeri vatan edinme/edindirme hem de vefatları sonrası bile insanlara manevi güvenli liman hissini vermeyi hedeflediklerini düşündürür. Çocukluğumun geçtiği köyün etrafındaki her bir tepede, köylünün inancına göre, bir evliya kabrinin olması sanırım bu hissiyatla ilgilidir. Ya da bir büyükşehir belediye başkanının, şehrin bir ilçesinin (Ünye) girişine koca bir tabelaya 'Yunus Emre Şehrine Hoşgeldiniz' yazdırması bu açıdan ilginçtir.

[Çilehane Camii]

Amasya, gerçekte küçük bir yer gibi görünür. Şehir bugün kısmen batı ve kuzey yönüne doğru genişlemekte, üniversite de o yönde şehrin büyümesine ivme kazandırmaktadır. Günümüz yapıları bundan yüz yıl sonrası için ne ölçüde tarihî özellik taşıyabilir bilinmez ancak biz bugün tarihî eser denilince bundan bir asır önceki ve öncesi mimari yapıyı yani o dönem zihniyetini taşıyan unsurları görürüz. Amasya, hacim olarak oldukça küçük bir yer tutuyor görünse de tarih açısından şehrin ilmek ilmek dokunmuş, her karışık tarihi bir eserle gerçeğe gerçeğe işlenmiş olduğunu söylemeliyim. Onun için böyle bir yeri, şehri iyi bilen kişilerle gezmek bence yerinde olanıdır.

Amasya valilik binası, tarihi saat kulesinin yanında, taş mimari ile yapılmıştır. Saat kulesinden itibaren yalıbozu evleri, Safranbolu evleri mimarisinde yapılmış olup kral mezarlarının hemen alt kısmında akıp giden Yeşilirmak'ın asude akışına ayrı bir revnak kazandırır. Konak tipi, sofalı, ekabir kesimin zevkine göre işlenmiş ve her biri bir kültür varlığı olan evler, bundan nice zaman önce o dönemin zevki içinde yaşayıp gitmiş insanları hatırlatır. Buralarda yaşayıp da sanatçı bir ruha sahip olmamak, sanırım olası değildir. Bu güzelliği ancak yüksek bir kültür ve bilinç üretebilir. Günümüzde küçük bir ilçede bile yirmi otuz katlı kocaman beton kütleli binalar göz önünde bulundurulursa minyatür misali olabildiğince göz zevkine hitap eden ve tabiat dokusuna uygun evlerin ve şehrin inşası, insanlık birikiminin zirvesi olsa gerektir. Tanpınar'ın deyişiyle, eskiler, ibadet vecdi içinde şehirler inşa etmişler, besbelli. Tabiatın güzelliğine ayrı bir insani güzellik katan bu manzara içinde dünyaya gözleri açmış ve bu büyümlü ortamda yetişmiş kişilerden, insan idrakine konu olan çeşitli ilimlerin konusu harika musikiyi, hüsn-i hattı, mimariyi ve daha nice keşifleri bekleyebiliriz. Nitekim Amasya, tarih boyunca o kadar çok sanatkar, tabip, devlet adamı, musikişinas, din alimi

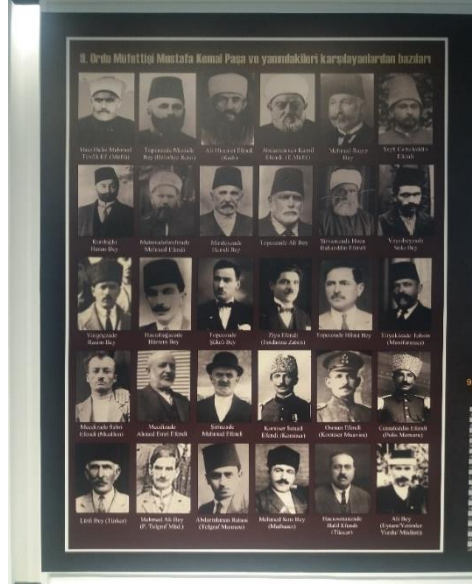
yetiştirmiş ki, akademisyenler, onları günyüzüne çıkarmakla bahtiyardılar. Zira her bir büyük ile tanışmak gerçekte ondan yeni bilgiler devşirmek, ona/onlara talebe olmak demektir.²⁹

Tarihi dokusunun zengin olması, pek çok müzenin orada yer almasını beraberinde getirmiş. Bu cümleden olarak şehzadeler Müzesi kabilinden nice  s r-ı atıka ürünü burada ziyaretçilerini bekler. Devlet adamlarımızın ve Amasyalıların bu eserlere sahip çıkması, onları tarihin hafızasına emanet etmesi ayrı bir kadirşinaslıktır. Ne de olsa tarih, bir milletin hafızasıdır. Tarih olmayınca hafıza da kalmaz. Bu cümleden olarak şehzadeler Müzesi'nde Amasya'da görev yapmış şehzadelerin birer balmumu heykeli yer alır. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu, Manisa'dan Amasya'ya gönderilen şehzade Bayezid'in, kardeşi (II.) Selim ile Konya'da savaşıp kaybetmesi sonucu İran'a gitmesi ve babasından af dileyen mektubu burada bir örnek olarak yer alır ve oldukça hüzün verici bir hikayeyi içerir. şehzadeliği burada geçen Sultan II. Bayezid, padişah olunca, Amasya'da tanıştığı, biliştiği kişileri de İstanbul'a getirmiş. Ne de olsa, siyaset, bir ekip işidir. Onun için hat üstadı ve kemankeş şeyh Hamdullah, ekibiyle birlikte gitmiş İstanbul'a. Kim bilir daha nice yetişmiş kişiler bu şekilde Payitahta gitmiş, Anadolu'nun buradaki birikimi, Dersaadet'e taşınarak orayı güzelleştirmiş. Bu noktada şeyh Hamdullah Hat Müzesi'ni de görmek harika bir deneyim olur. Amasya'da I. Bayezid, Çelebi Mehmet, II. Murat, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezit, Yavuz Sultan Selim ve III. Murat şehzade olarak bulunmuşlar.

Saraydüzü Kışla Binası ve Müzesi yakın tarihi gözden geçirmek için iyi bir fırsat sunuyor.³⁰ 9. Ordu müfettişi olarak tayin edilen Mustafa Kemal Paşa'yı Amasya'da Hacı Hafız Mehmet Tefik Efendi (m ft ) ile birlikte kalabalık bir heyet karşılamış ve Amasya Tamimi'nin hazırlanmasına katkı sağlamış. Emekli m ft  Abdurrahman Kamil Efendi yanında Top uzade Mustafa Bey (Belediye reisi), şeyh Cemaleddin Efendi, şirvanizade Hoca Bahaeddin Efendi gibi kalabalık bir heyetin isimleri ve resimleri tarihin şeref levhasında yer alır. Balmumu heykellerinin yer aldığı müzenin en üst katında tarihi karşılama sahnesi canlandırılmış. Bir milletin kader anlarının yazıldığı bu manzarayı orada temsili olarak temaşa etmek mümkündür.

²⁹ Bkz. <https://ilahiyat.amasya.edu.tr/etkinlikler/sempozyumlar/uluslararası-amasya-ahimleri-sempozyumu> [Erişim: 10.08.2023].

³⁰ Amasya Tamimi'nin yapıldığı bina, gerçekte Beylersarayı olarak adlandırılan mevkidedir. Ancak bu bina geçirdiği nice deprem ve bakımsızlık sebebiyle 1944'te ortadan kalkmış. Bugün aynı bölgede Amasya Garnizon Komutanlığı binaları yer alır.

[Saraydüzü Kışla Binası ve Müzesi]

Aynı şekilde pek çok türbenin burada kendine yer bulması, Amasya'nın, Bursa misali ruhani bir şehir olmasını sağlamış. Seyyid Mir Hamza Nigarî Efendi ile ilgili verilen şu bilgi oldukça dikkate değer. Karabağ Zengezur'da doğup büyümüş, Nigar isimli bir hanımefendiden ilmi tahsil açısından destek görmüş ve bunu mahlas olarak almış, zamanla Amasya'ya gelip yerleşmiş. Burada nice ilimlerle pek çok kişiyi donatmış. Gün gelmiş, muhibbânının sayısı artınca siyaseten oradan uzaklaş(tırıl)ması uygun görülmüş. O da Harput'a yerleşmiş ve orada yürütmüş işlerini. Yaşı sekseni aşınca bölgenin valisine, cenazesinin Amasya'ya götürülmesini talep etmiş. O da uygun bir dille, Harput'tan Amasya'ya 10-12 günlük yol bulunduğunu, cenazesinin bundan zarar göreceğini dile getirmiş. 1886'da vefat eden Mir Nigarî bunun üzerine şunları söylemiş: "Seksen senedir bu vücut, Allah demiştir. O'ndan gayrısını görmemiştir. Sekiz gün içerisinde teaffün edecekse, bırak etsin!" Kendisi Muharrem ayının on üçünde vefat etmiş, on yedinci günü at arabası ile geceli gündüzlü yol alınarak yedi günde Amasya'ya ulaşılmış. Tabutta koruyucu hiçbir önlem olmadığı halde vücudunda herhangi bir bozulma olmamış hatta; "etrafı hoş bir nisbet-i

Muhammediye kokusunun kapladığı müşahede edilmiştir.” Benzer bir hikaye, Pir İlyas ile ilgilidir. Şöyle ki:

“Pir Şücâaddin Ebulbeka İlyas hazretlerinin cesedi gasledilirken, seririn (teneşirin) bir ayağı kırılıp eğilmiş olduğundan, [Pir İlyas’ın] düşmemek için bir el ile seriri tutması âmmeyi [herkesi] hayret ettirmiştir. (Amasya Tarihi, c. 3, sf. 187).”

Pir Celeleddin Abdurrahman Çelebi hazretleri, Timurlenk tarafından saygı görmüş ve onunla birlikte gitmiş ancak daha sonra tekrar Amasya’ya dönmüş, ilim ve irşat faaliyetlerine burada devam etmiş. Kendisi ile ilgili ilgi çekici şu bilgi verilir:

“Hicri 841 yılında II. Sultan Murad’ın şehzadelerinden, 823 yılında Amasya’da doğan, 838’de Amasya valisi olan Sultan Ahmet ve 828’de Edirne’de doğup on beş yaşında biraderi Sultan Ahmed’in vefatından sonra Amasya valiliğine tayin edilen II. Şehzadesi Alaeddin Bey ve dördüncü şehzadesi olup ahîren tahta çıktıktan sonra İstanbul’u fetheden Sultan Mehmet Han, hicri 841 yılının Ramazan bayramında Şeyh Celeleddin’i ziyarete giderler. Pir Celeleddin Abdurrahman Çelebi, sulahâ-i ümmetten mazannai keramet bir zat idi. Bu üç şehzadeden en küçüğü olan ve o tarihte çocuk bulunan Mehmet Çelebi’ye iltifat ederek ridasını omuzları üzerine kor, diğer şehzadelere yol gösterir. Halk, bu remz üzerine Mehmet Çelebi’nin Padişah; diğerlerinin ise ahiret yolcusu olacaklarını anlamışlar. Bundan iki buçuk ay sonra o tarihte Amasya valisi olan şehzade Sultan Ahmed’in vefatına hayret etmişlerdir. Sultan Ahmed’in vefatından sonra Amasya valiliğine tayin edilen ikinci şehzade Alaeddin bey de 846 yılında iki küçük oğlu ile birlikte babası II. Murat tarafından Kara Hızır paşaya boğdutturulmuştur. (Amasya Tarihi, c. 3, sf. 212). Malûm olduğu üzere Hazreti Pir’in duası berekâtiyle, İstanbul’un fethi gibi en muazzam bir zafer, Sultan Mehmet Han’a nasip olmuştur.”

Amasya’da adım başı tarihi cami yer alır. Burmalı Minareli Cami’nin tamir kitabesi, miladi 1090’ı gösterir. Demek ki Türkler, buraya çok eski zamanlarda gelmiş ve eserlerini buraya kurmuşlardır. Yeşilirmak’ın kuzey yakasında yer alan Şamlar Mahallesiindeki Ağa Camii (Ayasağa), ilk kez Danişmentli Melik Gazi tarafından yaptırılmış. Yıkılınca 1495’te Kapıağası Ayasağa yeniden yaptırmış. Cami avlusunda küçük ve güzel bir medrese (şimdilerde kız Kur’an kursu), orta yerde bir şadırvan, cami etrafında küçük bir hazire yer alır. Cami giriş kapısı yanındaki sadaka taşı, büyüklüğü ve tezyinatı ile farklı bir güzellik arzeder.

[Ayasağa Camii]

[Sadaka taşı]

Gümüşlü Camii 1326'da Taceddin Mahmut Çelebi tarafından yaptırılmış. Kare planlı cami düzgün kesme taştan inşa edilmiş. 1903'te son cemaat mahalli ilave edilmiş. Caminin kuzeydoğu köşesinde kesme taştan kare biçimli tuğla örgülü silindirik minare bulunur. İç mekanda kalemişi bezemeler ayrı bir güzellik örneğidir. Saraçhane Camii (yapılış 1372) de şehrin dokusunda önemli bir yer işgal eder. Mehmet Paşa Camii (1486) de bir başta tarihi yapıdır.

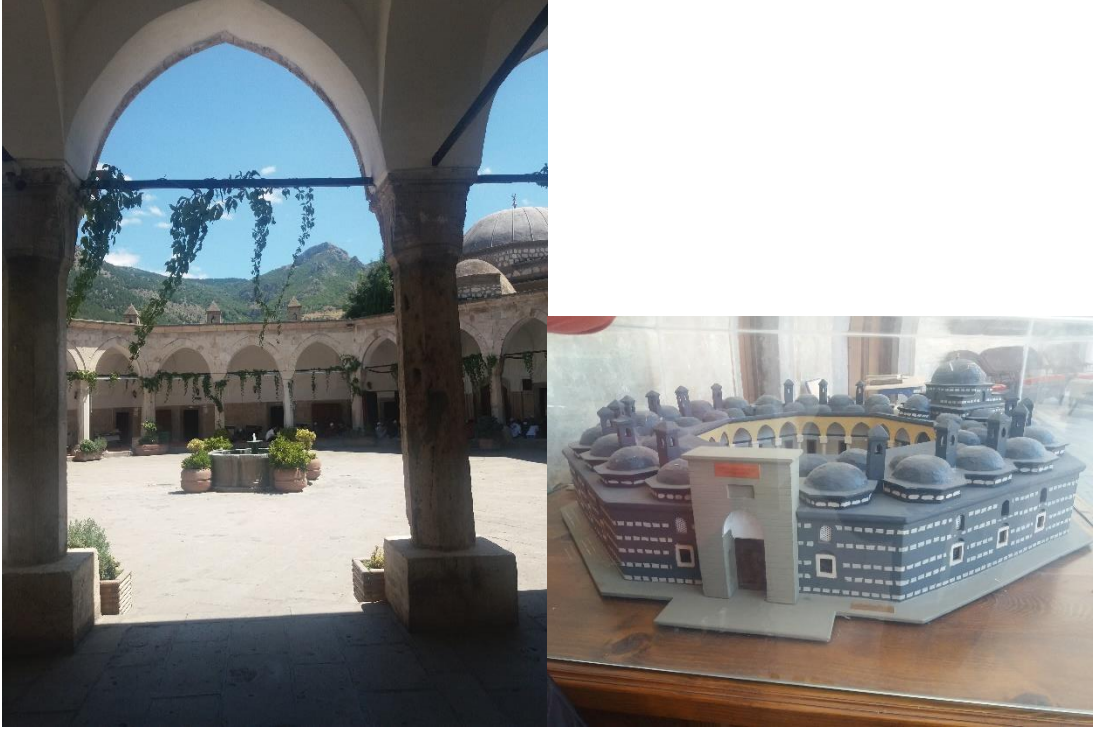

[Gümüşlü Camii]

[Mehmet Paşa Camii]

Medreselerin çokluğu buranın büyük bir ilim diyarı olduğunu gösterir. Özellikle Sultan II. Bayezit külliyesi, tuttuğu yer itibarıyla şehrin merkezinde cazibe merkezi haline gelmiştir. Orada hayatın bütün kılcal damarlarına uzanan her türlü unsuru bulmak mümkündür. Merkezinde büyük ve harika bir cami, yanı başında bir medrese, çarşı, hazire, türbe ve muvakkithane ile kendi başına küçük bir şehri andırır. Hayat ve ölüm orada, bengisu güzelliğinde ırmak kenarında, yeşillikler içinde canlılığını hep korur. Selçuk Mülayim'in dikkat ettiği üzere Osmanlı'da evler, hayatın faniliğine nispetle genelde ahşap iken dini yapılar bekayı temsilen taş yapıya bürünmüştür. Dini yapılar mimari açıdan da yapı unsurlarının merkezinde ve büyük görünüştedir. Büyükağa/Kapığağası Medresesi, Sultan II. Bayezid'in kapı ağası Hüseyin Ağa tarafından 1489'da yaptırılmış. Sekizgen planlı medresenin ortasında bir havuz yer alır. 1939 depreminde hasar görmüş ve Vakıflarca tamir edilmiş. Günümüzde Kur'an kursu olarak işlev görüyor. Yeşilirmak'ın hemen kenarında, Ayasağa Camii'nin yakınında klasik Osmanlı medresesi formunda inşa edilen bu yapı, doğaya uyumu ile Selçuklu-Osmanlı karışımı bir görünüm arzeder.

[Büyükağa Medresesi maketi]

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in (v. 1470) bir tabip olarak burada ayrı bir yeri var. Bimarhane'nin taç kapısı, eski Selçuklu ilmi yapılarının bir benzeridir. Bu yapı, Sivas Gökmedrese'de ve daha birçoklarında görülür. İlme hürmetin nişanesi olarak o manzara karşısında kişi, adeta büyülenir kalır. Bir dünya görüşünün, taş kesilmiş kitap olarak mimari üzerinde harika şekilde desen desen çizilmesi halidir bu. Bugün de üzerinde ayrıca düşünülmesi gereken bir husustur.

[Bimârhane/Şifahane girişi]

[Çeşitli ameliyatların, tıp derslerinin, musiki ile terapinin yapıldığı iç mekan]

Sabuncuoğlu, *Mücerreb-nâme*'sini Türkçe olarak kaleme almış. Kendisi bir bitki bilimci (farmakolog), çeşitli hastalıkların tedavisi ile ilgili o döneme özgü tıp aletleri açısından oradaki müze ne kadar da zengin. Bimarhane kapısında şu bilgiler yazılıdır:

“Avrupa ve Anadolu’nun ilk akıl hastanesi, (...), Osmanlı döneminde yaşamış olan Sabuncuoğlu Şerefeddin’le birlikte cerrahi nitelik kazanmış. (...) İlhanlı sultanı Mehmet Olcaytuğ Han bu yapıyı 1308-1309 arasında eşi İlduz Hatun adına (...) yaptırmıştır. Zihinsel rahatsızlığı olan hastalar burada ilk kez su sesi ve müzikle tedavi edilmiştir. Tarihte bilinen üç önemli cerrahtan biri olan Sabuncuoğlu Şerefeddin, Fatih Sultan Mehmet döneminde burada on dört yıl başhekim olarak görev yapmıştır. (...) Birçok hastalığa şifa bulmuş olan Sabuncuoğlu Şerefeddin, yazdığı kitaplar, tedavide kullandığı araçlar, yöntemler ve şifalı macunlarla günümüz çağına ışık tutmuştur.”

Bimarhane nice Allah kulunun hasta olarak gelip sağlığına kavuşmuş olarak evlerine döndüğü bir şifa merkezi. Bilim insanı ve devlet adamı Uluğ Bey, ‘Gücümüzden şüphe edenler, eserlerimize baksınlar’ dermiş. Bimarhanede sergilenen eserlere insan nazar edince, o dönemde devletin ve bilimin gücünü de bir ölçüde farkedebilir. Bu yönüyle Bimarhane, bize Edirne Sultan II. Bayezit hastanesinin bir örneğini sunar. Zira benzer yöntemler oradaki hastanede de uygulanmıştır. Hatta Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilere göre, burada, ruh (psikolojik) rahatsızlığı olan hastalar için musiki ile terapi yanında kuş ve su sesleri, çiçeklerin renkleri ve kokuları ile tedaviden söz eder. Hızır bin Abdullah’a (15. yy.) ait bir söz şöyledir: “Musiki sanatının cevheri, ruhanidir ve tesiri ruh ve kalp üzerinedir.”

Adım başı tarihi cami var Amasya’da. Küçük bir yerde bu kadar camiye ihtiyaç var mıydı diye bir soru tevcih edilebilir. Cevabım, evet olacaktır. Çünkü külliye tipi camiler, hayatın merkezinde yer almıştır. Bedesten (çarşı), medrese (ilim), hamam, hazire, çeşme, muvakkithane gibi nice unsur, cami etrafında bulunur. Onun için Türkler, şu üç hususa önem vermişler: Beden temizliği için çeşme ve hamam; akıl temizliği için ilim (medrese); kalp temizliği için ahlak (tasavvuf ve san’at). Onun için şehzadeler şehri Amasya’yı, geçmiş dönemde sadece şehrin kendi iç dokusundan ibaret görmemek gerekir. Aksine bütün etraf şehirler, köyler, nahiyelerle birlikte bir cazibe merkezi, payitahtın küçük bir numunesi olarak

değerlendirmek sanırım daha isabetli olur. Süheyl Ünver'in 1944 yılında Üsküdar Sultantepe'den bakarak çizdiği küçük bir Üsküdar resminde, on – on beş kadar cami rahatlıkla sayılabilir. Benzer durum, Amasya için de söylenebilir. Bunda her bir devlet adamının ve varlıklı kişilerin hayır eseri bırakma arzusu yanında o dönemin ihtiyaçları da belirleyici olmuştur kanaatindeyim.

Örnek olarak Sultan II. Bayezit Camii ve külliyesi, bugün de şehrin çekim merkezlerinden biri konumundadır. İbadet mahalli olması yanında nice insanın buluşma ve tenezzüh mekanı aynı zamanda. Muvakkithanesi bize eski zamanlardan bir şeyler fısıldıyor kulaklarımıza, o endamlı narin duruşuyla. Hemen yanibaşında muhteşem bir medrese. On beş yirmi kadar öğrenciye yurt olmuş, nicelerinin yıllarını içinde geçirdiği, dışarı kapalı göklere açık iç yapısıyla bir Selçuklu medrese mimarisinde. Caminin kendisi başlı başına bir sanat eseri konumunda. İç pencere üstleri harika yazılarıyla çini süslemeli. Mihrap ve minberi serapa mermer işçiliği ki, her biri ayrı bir güzellik. İki büyük kubbeli ve cümle kapısının iç tarafı da oldukça tezyinatlı. Ben ilk defa dışı ve içi tezyinatlı böyle bir giriş kapısı gördüm diyebilirim. Müezzin mahfili bize, Selimiye'nin müezzin mahfilini müjdeler. Ancak bu, cami ortasında değil, iç mekanın sağ yanında yer almıştır. Avludaki şadırvan, Üsküdar Valide-i Atik Camii'nin şadırvanını andırır. Bir Selçuklu kümbet çatısına benzeyen bu yapı, zamanla daha kubbelemsi bir yapıya evrilecektir. Külliye, şehzadeliğini Amasya'da geçiren Sultan II. Bayezid'in buraya bir ihsanıdır. Yapı 891/1485'te tamamlanmıştır. 1590 ve 1684 depremlerinde hasar görmüş, II. Cihan harbi yıllarında harabe olarak kalmış, 1954-60 arasında restore edilmiştir.

Kible yanında, güneydoğu cihetinde Sultan II. Bayezid'in torunu, Amasya valisi şehzade Ahmed'in oğlu Osman Çelebi'ye ait ve 1514'te yapılan bir türbe yer alır. Caminin içinden dışarıya çıkılırken önce şadırvanın kubbesi, ardından kral kaya mezarı göze ilişir. İlginçtir ki, bunlar hep insanın göklerle ilişki kurmak istediği mekanlardır.

Bayezid Paşa Camii'si Amasya'nın eski camilerinden biridir. İç mimarisi, eski tarihlerde birçok caminin çok fonksiyonlu olması düşüncesini bünyesinde barındırır. Zaviyeli cami tipi (ters T planlı) denilen bu yapılar, hem iç ferahlığı ve tezyinatı hem şehrin birçok ihtiyacına aynı anda cevap verebilmesi yönüyle oldukça fonksiyoneldir. Mimar Sinan mimarisinde cami estetiği için bir ön hazırlık gibidir. Amasya'daki eski camilerin birçoğunda deprem terazisi denilen unsurları ya mihrapta ya giriş kapısında görmek mümkündür. Çünkü burası, birinci derece deprem kuşağında yer almıştır. Yer fiziği bilimi ve mimari açısından oldukça enteresan özellik taşıyan bu unsurlar, yer yer İstanbul camilerinde de görülür. Cami çıkış kapısının tam karşısında Selçuklu mimarisinde şadırvan yer alır ki, bu tipteki kümbet yapıları şadırvanlar Amasya camilerinde epey miktarda görülür.

[Bayezid Paşa Camii]

Valilik binasının tam karşısında devlet törenlerinin ve kutlamaların yapıldığı genişçe bir alanda Amasya Tamimi ve Kurtuluş Savaşı'nı hatırlatan bir anıt yapılmış. Amasya merkezli Anadolu insanının Kurtuluş Savaşı'ndaki samimi gayretini oldukça canlı resmetmiş heykeltıraş yapıtına. Her bir heykel, o dönemin anısını yansıtıyor. Hemen yanında bayraklar, biraz ileride cami ve yükselen bir tepe. Kademe kademe birbirini besleyen bu yapı, seyre dalan insanları eskilerden günümüze bir tarih meşherinde yolculuğa çıkarıyor.

[Saat Kulesi, Hükümet Köprüsü, Valilik Binası, Öğretmenevi ve Amasya Kalesi]

[Amasya Tamimi anıtı]

En iyisi Amasya'yı bir bilenle gezmek gerek. Amasya küçük bir yer, bir iki günde gezilebilir kanısının, orayı gezip gördükten sonra ne kadar yanıltıcı olduğu hemen anlaşılır. Kalesi, kral mezarları, eski Türk evlerine dair mimarinin binbir çeşiti, Amasya içindeki tarihi köprüler, muhteşem damak tatları, her biri farklı alanda bizi tarihe götüren müzeleri, siyaset ve din (tasavvuf) adamlarının türbeleri, geleneksel el sanatları, cami-tekke-dergah gibi dini yapıları, çeşmeleri ve hamamları, bedesten ve çarşıları ile bütünlük arzeden şehir, hayatın bütün dokusunu ve güzelliklerini bünyesinde barındırır. Böyle bir şehirde doğup büyüyen kişinin sanatkâr ruhlu olmasını tabii karşılamak gerekir. Burada yaşayanlar, tıpkı Bursa, İstanbul, Edirne misali, başka yerlere gittiklerinde burayı büyük bir hasretle özlerler sanırım. Böyle bir şehir için nice şiirlerin yazıldığını ve bunların bestelendiğini biliyoruz. Çağdaş bir şairin dizeleri şu şekildedir:

Aklından bir şehir geçir,
Usulca aksın içinden bir nehir,
Ahşap köprüleri olsun üzerinde
Bu günü bağlasın maziye
Eli böğründe evlerin dal şöyle seyrine
Sevinç ve hüznlerini duy içinde.
Kralların hüznü yankılsın dağlarında.
Adımlasın tarihi yürüyen sokaklarında.

Aklından bir şehir geçir,
Tam kalbine ulu bir mabet getir.
Kollarına düşün mutlak gelen giden
Sıyrılsın bir anda tüm hengameden.
Nefeslenip şadırvanın gölgesinde,
Çeksin lâhûtî havasını bir güzel içine.
Çınarları olsun asırlara meydan okuyan.
Bir lahza eğlendi altında nice insan,
Hepsi oldu yine ahiret yurduna revan.
(Recep Orhan Özel)

Velhasıl Amasya, Anadolu'nun İç Dünyasının bütün renklerini ve tonları bize verir. Sehaveti, merhameti, letafeti, marifeti ile Anadolu insanının temel dokusu burada eserlere sinmiş vaziyettedir. Bu da ancak yerinde görüp incelemekle kendini açığa çıkaran bir sır gibidir...

İstanbul

Bazen bir gülistan, bazen bir çilehane,
Kalabalığı yoruyor olsa da günden güne,
Sevmekten vazgeçemiyor seni insan,
Sen, birçok kişiye sığınacak ve liman.

Bu şehri sevmek, ona gönül vermek,
Gürültünün ve hengâmenin arasında,
Caddeleri ki, zihnim kadar gürültülü;
Bulutları, üzerimizde gri bir örtü...

...

Fatih'in çiy düşmüş sokaklarını,
Bir musıkî eşliğinde yollarını arşınlarım.
Ve sığınırım Süleymaniye serinliğine,
İhtişamlı bir tarihi hatırlarım.

Bir vapur yanaşır yavaşça iskeleye,
El sallanır tanıdıklara öte yakadan.
Bekleyen insanları izlerim, hayretle;
Bir koşturmaca, bir telaş ve heyecan.

Denizi dantel dantel, köpük köpük,
Mavisi huzur, kıyısı çimen ve gölgeler.
Koca çınarın uğultusu tüm şehri sarar,
Cami, sebil, hazire ve türbeler.

Akrep ve yelkovanla akıp gider zaman,
Ben ki, sessiz haykırışlar saklarım.
Her gün ilk ışıkla şehri selamlayıp
Saklı hüzün defterini yoklarım.

...

Şadırvanlar dolusu güvercin kanatları,
Su sesi, lale neş'esi, ve sümbüller.
Yorgun ruhlara şifadır İstanbul,
Ney, salâ ve ezan: Allahu Ekber.

Süslü kelimeler yetmez seni anlatmaya,
Ey gönlümün sürûru, gözümün süsü.
Gam, keder, hüznün uzak olsun senden,
Boğaziçi, Üsküdar ve Fatih Köprüsü.

Kendime Mektuplar -4-

Sevgili,

Bu sabah yine bir rüyayla uyandım. Bir kuşum ben ve etrafım masmavi bir gökyüzü ile çevrili. Hava öyle berrak öyle ışıltılı ki, içindeki her şey yıldız yıldız; billura dönüşüyor bütün gök cisimleri. Onları görebilmek için daha yükseklere daha yükseklere uçuyorum. Sonra aniden bir rüzgar çıkıyor. Bir sis kaplıyor etrafı. Bu sis içinde her şey birbirine çarpıyor. Kanadıma değen sert bir madde dengemi kaybetmeme neden oluyor ve düşmeye başlıyorum. Çevremdeki bütün kuşlar bir sığınak bulma ve kendini kurtarma telaşıyla oradan oraya uçuyorlar. Ben hızla düşüyorum. Kanadım açılmıyor artık. Ayaklarım demir bir külçe gibi aşağıya çekiyor beni. Kendimi boşluğa bıraktım. Korkuyor muyum? Hayır. Tuhaf bir teslimiyet duygusu içindeyim, belki de bir uyku hali; kapattım gözlerimi. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Yumuşak, sıcacık bir şey içindeyim, hissediyorum onu. Usul usul açıyorum gözlerimi. Başımı yavaşça kaldırıyor, etrafıma bakıyorum. Senin avuçlarındayım. Başım tekrar düşüyor, gözlerim kapanıyor ve ben uyanıyorum.

"Hiçbir sevginin seni hapsedmesine izin verme." diyor Simon Weil ve devam ediyor, "Yalnızlığını koru. Olur da sana gerçek bir sevginin sunulduğu gün gelirse, içsel yalnızlığın ile dostluğun arasında bir karşıtlık olmayacaktır. Aksine sen onu tam da yanılgıya mahal vermeyen bu işaretten tanıyacaksın. Diğer sevgiler katı bir şekilde disipline sokulmalıdır."

Sevgili, ben ne zaman kendi yalnızlığımda kalsam senin bana kanat taktığını hissedirdim. Ben o kanatla bazen kendi içime gömülür, geçmiş yaşantıların o sonu gelmez tekrarlarında, kördüğüm olmuş acılarında, yıldız yıldız parıldayan sevinçlerinde, karşılanmamış eksikliklerinde, telafi edilmemiş hatalarında, seni arayışın bilinmezliklerinde

mecalim kalmayınca kadar dolaşır, sonra geleceğin o binbir çeşit imkanlarından hangisini seçeceğime karar veremeyişinin yorgunluğuyla sana dönerdim. Bazen de şimdinin o huzur verici sükunetine dalar, o anı bütün benliğime işler, ardından zaman ve mekan perdelerini aşarak sonsuzluğun içinde o yegâne Yüce Yaratıcı'nın rahmetini, kudretini, cemalini müşahede ettiğim yerde seni bulurdum.

Bugün kaktüsümde çiçekler açtı. Sarı renkli. Görsen, bir dokunsan yumuşacık ve öyle şirinler ki. O dikenli, kendisine hiç yaklaştırmayan, hep uzaktan baktıran bu top top canlının böylesine zarif, gül tenli çiçekleri olsun, hayret verici değil mi? Biliyor musun kendimi korumaya aldığımda, güçlü görünmek için çabaladığımda sanırım bu kaktüs gibi oluyorum. Başkaları bendeki çiçekleri mi yoksa dikenleri mi görüyor, bilmiyorum; ama sen beni her halimle görüyorsun. Bana rağmen elimden tutman, benden vazgeçmemen, bana inanman iyileştiriyor beni. Sen de benim elimi tutmalısın, bana inanmalısın dediğini duyar gibiyim. Söz, başaracağım bunu.

Kuşların Hikayesi

Kuşlar ve insanlar; birbirlerine çok benziyorlar. İnsanlığı kültürel ve sosyal açıdan etkileyen kuşlar; uçabilmeleri, ahenkli ve bir o kadar da çarpıcı renkleri, birbirinden farklı sesleri ile hem estetik anlamda gözümüze hem ruhumuza hitap ederler. Kimi sesi ile hayaller kurdurur, kimi o hayallerden uyandırıp gerçeğe kavuşturur. Uçarken onları seyre dalarız. Öylesine güzel süzülürler ki, o boşlukta o an başka bir şey düşünmek istemez insan.

Uçma kabiliyetleri de kuştan kuşa farklılık göstermektedir. Kimi kuşlar sadece çok kısa mesafeler uçabilirken, kimileri kıtaları, büyük denizleri aşabilir. Kuşlarda insan fitratından parçalar vardır. Örneğin sadakati ile bilinir albatros kuşu. Eşlerden birisi öldüğünde diğeri de yalnızlığı tercih eder. Ortalama bir insan ömrü kadar sürer ömürleri. Ve tabii kumrular.. Günlük hayatta birbirine karşı muhabbetli bir çift gördüğümüzde bile “kumrular gibi” deriz. Çünkü onlar da eşlerine bağlılıkları ile meşhurdur. Eşlerden biri ölürse, kalan eş ömür boyu başkasıyla eşleşmez. Dal parçalarından yuvalarını yapar, içinde bulunduğu şartlara her zaman uyum gösterir, hiçbir zaman başka bir kuşun yuvasına girmezler. İnsan fitratından nüsha taşıyan bir diğerkuş ise mühendis ve mimar olan kırlangıçtır. Kırlangıçlar yuvalarını inşa ederken öyle muazzamlar ki! Seçtikleri malzemelerle yuvalarını çok sağlam bir şekilde inşa ederler.

Ve türkülere konuk olmuş Huma kuşu. Kökeni Eski Türklere kadar dayanan ve efsanelerde varlığını sürdüren bu kuş ile ilgili birçok yorum olsa da ortak inanişagöre Huma kuşu gittiği yere mutluluk, huzur, bereket götürmektedir. Efsanelere göre Huma kuşu öyle yükseklerden uçar ki, canlı olarak görülmesi mümkün değildir. Ayaklarının olmadığını söyleyen efsaneler bile mevcuttur. Bir diğerkuş ise birçok insan için gücün simgesi haline gelmiş olan kartaldır. Doğası gereği güçlü ve asil duruşu sebebiyle birçok ülkenin, siyasi partinin, futbol kulübünün sembolü olmuştur.

Her gün göremesek de okuduğumuz birçok eserde karşılaştığımız bir kuş var ki o, güzel sesi ile nam salmış bülbüldür. Güllerin açtığı günlerde daha canlı öttüğünden gül ile arasında bir ilişkinin var olduğu kabul edilmiştir. Bülbül aşığa, gül ise maşuka benzetilmiştir. Güzel sesinden dolayı bülbül ile Hz. Davud arasında da bir bağ kurulmuştur. Bülbül ile birlikte zikredilen diğer bir unsur da kafestir. “Bülbülün çektiği dili belasıdır” atasözü, bülbülün güzel ötüşünden dolayı kafese konulmuş olduğunu ifade eder. “Bülbülü altın kafese koymuşlar, ah vatanım demiş” atasözü ise onun gül bahçesinin ve hürriyetin hasretiyle yandığını anlatır ve hürriyeti sembolize eder.³¹

Öyle bir kuş var ki gündelik hayatta kaç kez görülür bilemem ancak saflığın, mutluluğun, vefanın, sadakatin, simgesi. Adı türkülere konuk olan bu kuş; turna. Hem Alevi-Bektaşî inanç edebiyatında hem de divan ve halk edebiyatında çokça anılan ve işlenen bir kuştur. Turnalar halk edebiyatında sevgiliyi ve haberciyi, Alevi-Bektaşî edebiyatında ise özellikle Hz. Ali'nin avazını temsil eden simge kuştur. Göçer olan bu simge kuş, Uzakdoğu'dan Anadolu'ya kadar sıla ve gurbet ile özdeş olup haber getiren ve ruh taşıyan elçi durumundadır. Dişi ve erkek turna kuşlarının birbirine olan sadakati ve vefası, Alevi-Bektaşî inancında ikrarlı ilişkilerin ve eşlerin durumu ile özdeş bilinir. Bu kuşların dansı, uçuş pozisyonları ve sadakatli olma özelliği esas alınarak Turna Semahı³² icra edilmiştir. Turna Semahı turnanın silüetini ve dans figürünü içermektedir. Sevgi, sadakat ve vefa gibi değerlerin toplamı olarak simgeleşen turna kuşu, Alevi-Bektaşî inanç dünyasına bu değerler bütününe taşıyan kuş olarak girmiştir. Anadolu'da turna avına çıkan kişilerin başlarından belanın eksik olmayacağına ve her kimin tarlasına veya evinin bahçesine bir turna konarsa oranın bereketleneceğine inanılır.³³

Zaman içerisinde tıpkı insanlar gibi kuşların da toplum tarafından olumsuz kabul edilen özellikleri oluşmuştur. Mesela kötü sesi olan birinin sesini karga sesine benzetiriz. Sahi gerçekten herkese göre çirkin midir karga sesi ve herkes hemfikir midir bülbülün güzelliğine?.. Oysa kargaların bir başka özelliği de mitolojide uzun ömürlülüğü simgeliyor olmalarıdır. Ve kargagiller ailesinin zekâsı ile ünlenmiş üyesi kuzgunlar. Bir sorun çözerken doğada bulunan materyallerden yararlanırlar. Kuzgunlar aynı zamanda hırsız kuş olarak da tanınırlar. Bunun sebebi dişilerini etkilemek için parlak renkteki nesnelere yuvalarına taşımalarıdır. Bahsedeceğimiz bir diğer kuş ise halk arasında kibrin, ihtişamın, asaletin simgesi tavus kuşu. İslam öncesi Orta Asya Türk kültürü çevresinde hükümdar egemenliğini anlatmak için kullanılan sembollerdendir. Orta Asya Türk kültüründe güzellik, itibar ve şerefi simgelediği de bilinmektedir. Bu nedenle saray gibi görkemli yapıların bezemesinde çok sık rastlanmaktadır. İslamiyet'in kabulünden sonra daha çok cennet kuşu olarak nitelendirilmiş ve cenneti sembolize etmektedir.³⁴ Mevlana'nın Mesnevi'sinde, yüzü kuşluk vakti güneşe, kanatları ise cennete benzetilen tavus kuşu, makamla ilişkilendirilir.

³¹ CEMAL KURNAZ, "BÜLBÜL", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bulbul> .

³² <https://youtu.be/OZybS149v40> <https://youtu.be/nsmahbuygE> <https://youtu.be/8fHJ2TsaSyk> <https://youtu.be/36i1WNJF34o>

³³ Cengiz DAİMİ.(2021). *TURNA KUŞU VE TURNA SEMAHI*.The Journal of Social Sciences

³⁴ Çetin, Y. (2017). TÜRK SANATI BEZEME İKONOĞRAFİSİ AÇISINDAN TAVUS KUŞU FİGÜRLERİNİN BİR DEĞERLENDİRMESİ . Kesit Akademi Dergisi , (9) , 1-17.

Kuşlar, dini kıssalara da konu olmuşlardır. Peygamber Efendimizin de dâcin denilen bir kuşu vardı.³⁵ Merhamet ve şefkatin en güzel örneği olan Peygamber Efendimiz'den, küçük Zeyd' in kuşu ölünce ona olan yaklaşımından birçok güzellik öğreniyoruz. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman (as)'dan bahsederken diğer vasıfları yanında kendisine kuşdilinin öğretildiğini, cinler, insanlar ve kuşlara hükmettiğini ve onlardan oluşan ordularının olduğu bildirmektedir. Neml Suresi 16-35. Ayetlerde hüdhüd kuşu yani diğer ismiyle ibibik kuşu ile ilgili hadise şu şekilde geçmektedir. "Bir sefer esnasında ordularıyla birlikte karınca vadisine gelen Hz. Süleyman (as) kuşları gözden geçirir ve hüdhüdün orada olmadığını anlar. Sebebini sorarak eğer mazereti varsa bunu ispat etmesini ister. Çok geçmeden hüdhüd kuşu gelip Hz. Süleyman'a onun bilmediği Sebe ülkesinden haber getirdiğini, bu ülkeyi bir kadının yönettiğini söyler ve onların dinî inançları hakkında bilgi verir. Bunun üzerine Hz. Süleyman (as) hüdhüde bir mektup vererek Sebe 'ye götürmesini ve oradaki yöneticilerin nasıl bir karar alacaklarını öğrenmesini ister. Mektubu okuyan Sebe melikesi, ileri gelen adamlarıyla istişare ettikten sonra Hz. Süleyman (as)'a bazı hediyeler göndermeye karar verir. " Bir başka rivayete göre hüdhüd kuşunun bir başka özelliği de toprağın altındaki suyu görmesidir. Hüdhüd kuşu eşine çok bağlıdır, eşi ölünce yeni bir eş aramaz. Anne babasına karşı çok hürmetkârdır; yaşlandıklarında yiyeceklerini temin eder. Annesi öldüğünde uygun bir yer buluncaya kadar onu başında taşıdığı için mükâfat olarak güzel bir tepelikle donatılmıştır.³⁶ Benzer inançlar Yunan ve Romalılarda da görülmektedir. İbibik kuşunun " hüdhüd " şeklinde ötmesi onun gizli şeyleri göstermek için "orada orada" demesi olarak yorumlanmıştır.

Bahsedeceğimiz bir diğer hadise ise Hz. İbrahim kıssasındaki kuşlardır. Bakara suresinin 260. ayetinde şöyle buyrulmuştur: " İbrahim, "Rabbim! Ölülerini nasıl diriltiyorsun, bana göster!" deyince, Rabbi "Yoksa inanmıyor musun?" demişti. O "Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye" cevabını verdi. Rabbi "Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir" buyurdu. Hz. İbrahim bunu yapar ve kuşları çağırır. Kuşlardan her birinin kemikleri, etleri ve tüyleri bir yerde toplanır. Sonra başsız olarak Hz. İbrahim'e doğru giderler. Hayvanların başları, Hz. İbrahim'in ayakları altındadır. Hz. İbrahim ayaklarını kaldırıncaya, her baş kendi vücudunu bulur ve kuşlar eski haline dönerler. Bu kıssada zikredilen dört kuş, İbni Münzir'in rivayetine göre: Güvercin, karga, horoz ve tavus kuşudur. Kadı Beyzavi, şöyle bir işarî bir tefsir yapar ve der ki: "Bu dört kuş, nefsin dört sıfatına işaret eder. Güvercin, yüksekten uçma sevdasına; karga, uzun emel ve kuruntuya; horoz, öfke ve sertliğe; tavus kuşu da güzelleşmek sevdasına işaret eder." Velhasıl bazen onlar bizden bir şeyler öğrendi bazen biz onlardan, Habil ile Kabil kıssasında olduğu gibi.. Mühim olan tüm yaratılmışlara ilim bahşedeni unutmamaktır.

³⁵ Hz. Aişe(r.anha): "Güvercin gibi, dâcin denilen bir kuş hanemizde vardı. Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm hazır olsaydı, hiç debelenmezdi, sükûtle dururdu. Ne vakit Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm çıksaydı, o kuş başlardı harekete; giderdi, gelirdi, hiç durmuyordu. Demek o kuş, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmı dinliyordu, huzurunda temkinle sükût ederdi." (Kadı İyâz, eş-Şifâ, 1:309; Ali el-Kari, Şerhu'ş-Şifâ, 1:632; Hafâcî, Şerhu'ş-Şifâ, 3:79; el-Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, 9:403.)

³⁶ . (bk. Demiri. *Hayâtü'l-hayevân, Kahire 1275, 11/436-440*)

Kaynakça

- Akyol, C. "In Tha Nizam Bozkurt's 'Turnalar Değiş'i' Alevi- Bektashi Sacred Places Of Visit And Figure Of Turna". *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, no. 8, Dec. 2013, pp. 225-43,
- CEMAL KURNAZ, "BÜLBÜL", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bulbul>
- Cengiz DAİMİ.(2021).*Turna Kuşu ve Turna Semahı*. The Journal of Social Sciences
- Çetin, Y. (2017). Türk Sanatı Bezeme İkonografisi Açısından Tavus Kuşu Figürlerinin Bir Değerlendirmesi. *Kesit Akademi Dergisi* , (9) , 1-17.
- Çoraklı, B. (2012). Çini ve Seramiklerde Tavus Kuşu Figürü . *MSGSÜ Sosyal Bilimler* , (6) , 7-16.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Ömer Faruk Harman, Cemal Kurnaz, "Hüdhüd", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudhud>

ⁱ <https://yayin.diyaret.gov.tr>

ⁱⁱ *Düşünen Şehir Dergisi*; Sayı: 5, Mart 2018

ⁱⁱⁱ <https://islamansiklopedisi.org.tr>

^{iv} <https://www.eyupsultan.bel.tr>

^v <https://yenisafak.com>